

Beslissen en Promissen?

Een onderzoek naar de wisselwerking

tussen motiveren en beslissen

Door C.A. van Hulten

Anr. 773328

<u>Inhoudsopgave</u>	pagina
Inleiding: onderzoeksonderwerp en probleemstelling	4
Deel I Hoe leg je het uit?	6
Over de motivering van de strafrechtelijke beslissing	
1 De noodzaak tot een kwaliteitsimpuls te komen	
1.1 De ‘kloof’, over kritiek op de strafrechter	
1.2 De motivering van het strafvonnis als communicatief instrument	7
1.3 De ratio van de strafrechtelijke motiveringsplicht	9
1.4 De motivering van het strafvonnis volgens wet en jurisprudentie	10
1.4.1 De motivering van de bewijsbeslissing	
1.4.2 De strafmotivering	11
1.5 Conclusie	12
2 Over het Project motiveringsverbetering in strafvonnissen	13
2.1 Promis I	
2.1.1 Algemeen en doelstelling	
2.1.2 Het model B&S	14
2.1.3 Resultaten	15
2.2 Promis II	
2.2.1 Algemeen en doelstelling	
2.2.2 Naar een uniform model B&S	16
2.2.3 Resultaten	18
2.3 De receptie van Promis	19
2.3.1 Reactie vanuit de literatuur en het standpunt van de Hoge Raad	
2.3.2 De Best Practice en het Veldonderzoek	21
2.4 Conclusie	22
3 Over het tot stand komen van een strafrechtelijke beslissing	24
3.1 Kort iets over rechtsvinding	
3.2 De psychologie van het nemen van een beslissing	25
3.3 De beslissing en haar motivering	26
3.4 Conclusie	28

Deel II Vergelijkend onderzoek -	30
Het Promis-vonnis tegenover het vonnis ‘oude stijl’	
1 Methode	
2 Twee keer de rechtbank ‘s-Hertogenbosch	
3 Twee vonnissen van de rechtbank Breda vergeleken	34
4 Twee keer de rechtbank Arnhem: in 2001 en 2008	38
5 Bevindingen en aanvullende opmerkingen	41
5.1 De bewijsmotivering	
5.2 De strafmotivering	42
5.3 Overzichtstabel	43
6 Conclusie	44
Deel III Verslag van het interview met strafrechter mr. Van Dellen	46
23 oktober 2009, Paleis van Justitie ‘s-Hertogenbosch	
Resultaten	50
Samenvatting	52
De motivering van het strafvonnis moet beter	
De belofte van Promis	53
Het proces van strafrechtelijke oordeelsvorming	54
De belofte in de praktijk?	
De reflectie van de praktijkervaring	56
Eindconclusie	57
Literatuurlijst	59

Inleiding: onderzoeksonderwerp en probleemstelling

Promis is een afkorting, die synoniem is geworden voor een nieuwe manier van motiveren van strafvonnissen. Naar aanleiding van diverse kritieken op de kwaliteit van motiveringen van strafvonnissen is in 2004 begonnen met het eerste Project motiveringsverbetering in strafvonnissen met als doel te komen tot een verbetering van de motivering van bewijs- en strafmaatbeslissingen bij gelijkblijvende inzet van mensen en middelen. Tot dat doel werd een nieuw model voor de bewijs- en strafmotivering ontwikkeld. Kerngedachte van het project is geweest ‘motivering op maat’: de motivering van het strafvonnis zou betrokken partijen een beter inzicht moeten kunnen verschaffen in de gedachtegang van de rechter.

De conclusie van het project is, na de afronding ervan in mei 2005, geweest dat met het nieuwe model een duidelijke kwaliteitsimpuls aan de motivering van strafvonnissen is te behalen, mits daartoe extra mensen en middelen kunnen worden ingezet.¹

De bevindingen uit Promis I werden meegenomen naar Promis II, waar vooral aandacht uit is gegaan naar de werklastverzwaring die de invoering van Promis met zich mee zou gaan brengen. Het te hanteren model werd verder uitgewerkt. Zo werd onder meer de invoering van de Wet bekkende verdachte (art. 359 lid 2 en 3 Sv) verdisconteerd in het model, zodat de rechter beslissingen op punten waar partijen meer of minder expliciete standpunten hadden ingenomen uitgebreider uit zou leggen. In november 2007 werd het Eindrapport Promis II aangeboden aan de vaste Kamercommissie van Justitie. Lang voordat het project geheel was afgesloten en geëvalueerd, besloot het Landelijk Overleg van Voorzitters van de Strafssectoren tot landelijke invoering van de Promis-werkwijze.² Vanaf half 2008 zouden alle gerechten in Nederland volgens de nieuwe werkwijze dienen te motiveren.³

Promis beoogt de kwaliteit van de motivering van het strafvonnis te verbeteren. De nadruk ligt daarbij op communicatie met procespartijen en de samenleving. In dit onderzoek wil ik onderzoeken welke invloed de invoering van Promis heeft op het tot stand komen van de rechterlijke beslissing. Wat verandert er aan de manier waarop de rechter tot zijn beslissing komt, nu hij verplicht wordt deze op een andere manier te motiveren? De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt:

Welke invloed heeft de invoering van de Promis-werkwijze voor de motivering van het strafvonnis op de zorgvuldigheid van de rechterlijke oordeelsvorming?

¹ Eindrapport Pilot PROMIS 2005, p. 5.

² ‘Promis: een belofte van de rechtspraak’, te vinden via <www.rechtspraak.nl/Wat+is+rechtspraak/Publicaties+en+brochures.htm>.

³ ‘Project motiveringsverbetering in strafvonnissen (PROMIS)’, <[www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak/Project+Motiveringsverbetering+in+Strafvonnissen+\(PROMIS\).htm](http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak/Project+Motiveringsverbetering+in+Strafvonnissen+(PROMIS).htm)>.

Om een antwoord op deze vraag te kunnen formuleren zal ik de volgende stappen doorlopen. Eerst bekijk ik wat de aanleidingen voor het project zijn geweest. Hoe zag de strafrechtelijke motiveringspraktijk eruit voor de invoering van Promis? Vanwaar wordt er gesproken van de noodzaak tot een kwaliteitsimpuls op het gebied van de motivering van het strafvonnis te komen? In dit verband zal ik ook kort ingaan op de ratio van de motiveringsplicht en de inhoud van die motiveringsplicht volgens wet en jurisprudentie.

In het tweede hoofdstuk zal ik onderzoeken welke veranderingen de invoering van Promis beoogt te bewerkstelligen ten opzichte van de bestaande motiveringspraktijk. Daartoe zal ik dieper ingaan op de bijzonderheden van het hierboven beschreven project. Hoe is het project tot stand gekomen en verlopen? Hoe dienen strafvonnissen volgens Promis te worden gemotiveerd? Wat waren de resultaten van het project en hoe zijn deze ontvangen? Welke verwachtingen leven er over de veranderingen die de invoering van Promis met zich meebrengt?

In het derde hoofdstuk kom ik te spreken over de strafrechtelijke beslissing en haar verhouding tot de motivering. Om te weten te komen of rechters anders gaan beslissen wanneer zij op een andere manier moeten motiveren, moet ik bekijken hoe rechters tot hun beslissing komen. En welke invloed heeft de manier van formuleren op hoe een beslissing tot stand komt?

Het tweede deel van het onderzoek bestaat uit de vergelijking van een aantal strafvonnissen. Nadat we hebben bekeken welke veranderingen Promis probeert te bewerkstelligen en een inventarisatie is gemaakt van de mogelijke effecten van de invoering van Promis op de motiveringspraktijk, proberen we daar te ontdekken hoe de richtlijnen die Promis aanreikt in de praktijk worden opgepakt. Daartoe zal ik een zestal strafvonnissen van voor en na de invoering van Promis fileren. Vervolgens zal ik de gevonden verschillen in het kader mijn eerdere conclusies proberen te waarderen, om zodoende tot een aantal veronderstellingen te komen, die ik in een interview aan iemand uit de praktijk, te weten een strafrechter, zal voorleggen om ze te toetsen.

Deel I

Hoe leg je het uit?

Over de motivering van de strafrechtelijke beslissing

Hoofdstuk 1

De noodzaak tot een kwaliteitsimpuls te komen

In het navolgende eerste hoofdstuk van mijn onderzoek wil ik uiteenzetten wat de aanleidingen zijn geweest voor het Project motiveringsverbetering in strafvonnissen. Daartoe zal ik eerst enkele algemene punten van kritiek aan het adres van de strafrechter behandelen die recentelijk vanuit de samenleving naar voren zijn gebracht. Dan komen we te spreken over de motivering van het strafvonnis als communicatiemiddel met procespartijen en een kritische samenleving - een belangrijk uitgangspunt dat aan Promis ten grondslag ligt.

Vervolgens zal ik, voor zover dat van belang is binnen de reikwijdte van mijn onderzoek, dieper ingaan op de ratio van de motiveringsplicht en hoe deze in wet en jurisprudentie gestalte heeft gekregen.

1.1 De ‘kloof’, over kritiek op de strafrechter

De laatste jaren is de strafrechter steeds vaker onder vuur komen te liggen. Vanuit de dogmatiek, waarover later meer, en ook vanuit de media,⁴ klinken kritische noten aan het adres van de strafrechter. Om te beginnen met kritiek van buiten de juristenwereld, kunnen we constateren dat er sprake is van onbegrip van de kant van de burger voor bepaalde praktijken die de strafrechter gewoon is. Een voorbeeld daarvan is de veelgehoorde kritiek, dat de rechter te licht zou straffen.⁵ Uit een onderzoek genaamd *Op de stoel van de rechter*,⁶ waarin zowel rechters als leken een zelfde drietal (fictieve, maar realistische) strafdossiers ter beoordeling kregen, kwam naar voren dat de leken

⁴ Bijvoorbeeld ‘Ook milde rechter moet duidelijk zijn’, *Trouw* 3 november 1984, M. van Dinther, ‘De dwaalwegen van het recht’, *De Volkskrant* 5 juli 2003, ‘Man al vier jaar onschuldig vast’, *Trouw* 10 december 2004, ‘Onderzoek onterechte veroordeling’, *NRC Handelsblad* 5 januari 2005, R. Gerrits, ‘Hans Crombag: zaak is dubieus genoeg om opnieuw te bekijken’, *NRC Handelsblad* 17 december 2005, ‘Rechtspraak is een discussievak’, *De Volkskrant* 12 mei 2006, M. ’t Hart, ‘Een hedendaags heksenproces’, *NRC Handelsblad* 7 oktober 2006, F. Jensma, ‘Gerechtshof wil niet horen van rechterlijke fouten’, *NRC Handelsblad* 30 oktober 2007, S. Franken, ‘Haags gerechtshof zat wél fout bij Lucia de B.’, *NRC Handelsblad* 3 november 2007.

⁵ Bijvoorbeeld recentelijk W. Sinke, ‘Joost Eerdmans: ‘Er wordt in Nederland te slap gestraft’’, *HP/De Tijd* 29 december 2009.

⁶ De Keijser, Van Koppen & Elffers 2006.

aanmerkelijk zwaarder straffen dan de rechters.⁷ Leken bleken zelfs de rechter te overschatten: gevraagd naar wat een rechter volgens hen zou doen kwamen zij met veel te hoge schattingen.⁸ De Keijsser en Elffers concluderen dat ‘de kloof’⁹ bestaat, maar dat daardoor de legitimiteit van het systeem nog niet meteen wordt bedreigd, zolang het publiek het vertrouwen behoudt in een behoorlijke taakvervulling door de rechter in het licht van de ‘klassieke waarden’ van het strafrecht die ik hier in navolging van De Keijsser en Elffers opsom: rechtvaardigheid, onpartijdigheid, onafhankelijkheid en een kritisch oordeel.¹⁰

Juist deze waarden en daarmee het gezag van de strafrechter komen onder druk te staan wanneer verhalen de ronde doen over onterechte vrijspraken of, erger, onterechte veroordelingen. Recentelijk heeft het vertrouwen dat de samenleving in de strafrechter stelt het een en ander te verduren gehad. Te denken valt aan de rechterlijke dwalingen, op het hoogste niveau, in de Puttense moordzaak en de Schiedammer parkmoord. De impact van die zaken op het vertrouwen van de samenleving in de strafrechter is des te groter geweest door de uitgebreide media aandacht die beide zaken hebben gekregen.¹¹

Een uitingsvorm van het geschade vertrouwen van de samenleving in het strafrechtelijke systeem is te zien in het feit dat burgers gaan proberen zelf zaken op te lossen, zoals De Noo-Derksen, die probeerde aan te tonen dat Lucia de B. onschuldig is en De Hond, die de naar zijn mening verkeerde beslissing in de Deventer moordzaak onderzocht.¹²

1.2 De motivering van het strafvonnis als communicatief instrument

Om de PROMIS toetsingscommissie in het Eindrapport Promis I aan te halen, beschikt de strafrechter in de vorm van het vonnis over ‘een machtig (communicatief, mijn toevoeging) instrument om te laten zien dat we in een rechtsstaat leven waarin willekeur naar vermogen wordt bestreden.’¹³ Om het vonnis als een dergelijk instrument in te zetten, heeft de rechter er zorg voor te dragen dat het strafrechtelijk vonnis zelf als een coherent verhaal is te begrijpen.¹⁴ Met andere woorden de rechter

⁷ Er zijn echter ook onderzoeken uitgevoerd, waaruit geconcludeerd kan worden dat publiek en rechter niet zo veel uiteenlopen in strafmaat. Zie bijvoorbeeld Roberts e.a. 2003.

⁸ Overigens waren de straffen die de leken van rechters zouden verwachten (uiteraard) weer een stuk lager dan de straffen die de leken zelf zouden opleggen.

⁹ De ‘punitiviteitskloof’, De Keijser & Elffers 2007, p. 115 e.v. Zie ook De Keijser, Van de Bunt & Elffers 2004 en Elffers & De Keijser 2004 over kloven tussen burger en rechter.

¹⁰ De Keijser & Elffers 2007, p. 126.

¹¹ Bijvoorbeeld ‘Vergoeding Puttens duo 1,8 miljoen’, *De Volkskrant* 5 oktober 2002, Peter R. de Vries, ‘Puttense moordzaak, het volledige dossier’, <www.peterrdevries.nl/dossiers/christelambrosius/dossierdossier.htm>, M. van Dinther, ‘De dwaalwegen van het recht’, *De Volkskrant* 5 juli 2003, ‘Man al vier jaar onschuldig vast’, *Trouw* 10 december 2004, ‘Onderzoek onterechte veroordeling’, *NRC Handelsblad* 5 januari 2005, ‘Rechtspraak is een discussievak’, *De Volkskrant* 12 mei 2006.

¹² M. van Dongen, ‘Burgers op de bres voor onschuldige’, *De Volkskrant* 11 mei 2006.

¹³ *Eindrapport Pilot PROMIS* 2005, p. 15

¹⁴ Schalken 2006, p. 48.

moet de feiten en omstandigheden van de casus volgens de wetten van de logische rationaliteit ordenen en zodoende inzicht in het verhaal verschaffen. Schalken stelt: 'het verhaal, op basis waarvan de verdachte veroordeeld wordt, moet aanzienlijk overtuigender zijn dan het tegenverhaal, dat diens onschuld niet uitsluit.' Op voorwaarde dat de rechter een zo objectief mogelijke rechtsvindingsmethode hanteert, blijft er minder ruimte voor het publiek om allerlei zaken in het vonnis in te lezen.¹⁵

Dat klinkt als een nastrevenswaardig uitgangspunt. In de praktijk blijkt echter, of tenminste dan toch vóór de invoering van Promis, dat communicatie met betrokkenen en de samenleving voor de strafrechter niet de prioriteit heeft. De nadruk ligt op efficiëntie.¹⁶ Dit komt het sterkst naar voren uit de gewoonte van de strafrechter verkort te vonnissen, een mogelijkheid die voortvloeit uit art. 365a Sv. Pas wanneer een rechtsmiddel wordt ingezet, wordt overgegaan tot het uitwerken van de bewijsmiddelen. Deze praktijk is contra-legen ontstaan¹⁷ en uiteindelijk door de wetgever gelegaliseerd in 1996.¹⁸ Bij die legalisatie van het verkorte vonnis werden als argumenten aangevoerd de beperkte capaciteit van het gerechtelijk apparaat, dat de rechter niet moet worden gedwongen slechts voor het archief te schrijven en dat de verdediging vaak niet eens behoefte heeft aan een volledig uitgewerkt vonnis.¹⁹

Het standpunt dat de wetgever van 1926 zich zou hebben kunnen vinden in het idee van het verkorte vonnis lijkt op het eerste gezicht niet eenvoudig verdedigbaar. Toen is expliciet gesteld dat het vonnis de feiten moet bevatten waarop de beslissing rust. De rechter zou moeten motiveren *waarom* hij op grond van de inhoud van de bewijsmiddelen het feit bewezen acht.²⁰ In het algemeen kan worden gesteld dat de rechter zich niet bijzonder geroepen voelt van het strafvonnis een helder en leesbaar verhaal te maken. Vaak wordt in motiveringen gebruik gemaakt van standaard formuleringen, wat een onzorgvuldige behandeling kan suggereren. Volgens Crombag nemen rechters liefst het minimale aan bewijsmiddelen op en dan ook nog zo beknopt mogelijk.²¹ Brouns waarschuwt zelfs dat een teveel aan inhoud mogelijk fataal is voor een goede (bewijs)motivering.²² De bewezenverklaring moet natuurlijk door de inhoud van de bewijsmiddelen worden 'gedekt' om deze te rechtvaardigen. Echter, de opname van materiaal dat wel in verband staat met het bewezen verklaarde 'maar niet direct van nut is voor de afleiding van de bewezenverklaring uit de inhoud van de bewijsmiddelen' moet volgens hem worden vermeden. Opname van dergelijk 'overbodig materiaal' zou kunnen leiden tot nietigheid van het vonnis, omdat niet wordt voldaan aan hetgeen het tweede en derde lid van art. 359 Sv vereisen.

¹⁵ Schalken 2006, p. 48/49.

¹⁶ Sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw is een verschuiving naar efficiëntie ten nadelen van de motivering aan te wijzen: Van de Bunt & Mevis 2004, p. 7.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld Dreissen 2006, p. 85/86, Brouns 2001, p. 182 en *Kamerstukken II* 1994/95, 23 989, nr. 3.

¹⁸ *Kamerstukken II* 1994/95, 23 989, nr. 3.

¹⁹ *Kamerstukken II* 1994/95, 23 989, nr. 3, p. 5.

²⁰ *Zitting* 1912-1913, 286, nr. 3, p. 179-180.

²¹ Crombag 2007, p. 12.

²² Brouns 1991, p. 164.

Behalve dat het verhaal, dat aan een beslissing ten grondslag ligt, veelal moeilijk is te extraheren, valt uit vonnissen meestal niet of nauwelijks op te maken, waarom een rechter de ene verklaring wel gelooft en de andere niet, of waarom een verdachte in het ene geval zes maanden van zijn vrijheid wordt beroofd en in het volgende geval een jaar. Hoewel de wetgever en de Hoge Raad stilaan strengere eisen aan de motivering stellen, maakt de motivering de beslissing in de regel maar weinig inzichtelijk. Ten aanzien van de strafmaat wordt volstaan met een verzameling factoren. Hoe zwaar de verschillende factoren hebben gewogen bij het nemen van de beslissing wordt niet opgehelderd: de conclusie volgt niet logisch dwingend uit de factoren.²³

Promis is een reactie vanuit de rechtspraak op de ontevredenheid, die leeft bij de verdachte, het slachtoffer, het OM, in de samenleving en ook bij de rechter zelf, over de afgepelde motiveringsplicht zoals die in het voorgaande is geschetst. In het tweede hoofdstuk zullen we bekijken hoe deze reactie vorm heeft gekregen.

Tot nu toe heb ik me gericht op de kritiek op de strafrechter en op de motivering van het strafrechtelijk vonnis in het bijzonder. Het volgende gedeelte van dit hoofdstuk handelt over de ratio van de motiveringsplicht en haar inhoud naar wet en jurisprudentie, zodat we daarna met de gedachte achter de motiveringsplicht in het hoofd kunnen kijken welke veranderingen Promis beoogt ten aanzien van de oude motiveringspraktijk.

1.3 De ratio van de strafrechtelijke motiveringsplicht

In zijn handboek over het Nederlandse strafprocesrecht stelt Corstens zich twee vragen over de ratio van de motiveringsplicht: ten eerste, waarom rust er zo een zware motiveringsplicht op de strafrechter? Vervolgens, welke functie heeft de motivering van het strafvonnis?²⁴

Op de eerste vraag formuleert Corstens een tweeledig antwoord: in de eerste plaats heeft de rechter strafrechtelijke beslissingen uitgebreid en deugdelijk te motiveren, omdat die beslissing diep ingrijpt in het leven van burgers. Strafrechtspleging gaat over bestraffing. Dat betekent dat inbreuk wordt gemaakt op grondrechten. De zorgvuldigheid, waarmee de beslissing tot een dergelijke machtsuitoefening wordt genomen, wordt aangescherpt door van de rechter een motivering te eisen. Dit geldt in het bijzonder ten aanzien van de sanctionering van gedrag door de rechter.

Het tweede deel van het antwoord heeft betrekking op de positie van de rechter in de rechtsorde. Volgens Corstens valt te betogen dat hij in onze democratische rechtstaat een ondemocratisch element is: '[De rechter] kan niet vooraf of achteraf ter verantwoording worden geroepen, laat staan gedwongen worden rekenschap te geven.'²⁵ Het gezag van zijn beslissing is afhankelijk van de

²³ Sterk & Ficq 2008, p. 153.

²⁴ Corstens 2004, p. 601-604.

²⁵ Corstens 2004, p. 604.

kwaliteit van die beslissing en middels de motivering kan duidelijk worden gemaakt dat een verantwoorde beslissing is genomen.

Corstens onderscheidt drie functies van de motiveringsverplichting. Ten eerste noemt hij de inscherpingsfunctie: omdat de rechter wordt verplicht te motiveren, wordt hij gedwongen tegenover zichzelf rekenschap af te leggen van zijn motieven. Vervolgens onderscheidt hij de explicatiefunctie: door middel van de motivering wordt aan betrokkenen bij het strafproces uitgelegd op welke de gronden de beslissing steunt. De derde functie van de motiveringsplicht is dan de controlefunctie: de toetsing in hoger beroep of cassatie van de juistheid van de beslissing wordt vergemakkelijkt door de motivering van het strafvonnis.

1.4 De motivering van het strafvonnis volgens wet en jurisprudentie

De motiveringsplicht is neergelegd in art. 121 van de Grondwet waarin wordt bepaald dat vonnissen de gronden inhouden waarop zij berusten. Voor het strafrecht wordt die verplichting herhaald in art. 359 Sv. Daarbij moeten we onderscheid maken tussen de motivering van de bewijsbeslissing, die nu eerst aan bod zal komen, en de motivering van de te volgen sanctionering.

1.4.1 De motivering van de bewijsbeslissing

Het Openbaar Ministerie legt in een dagvaarding een verdachte een feit tenlaste. Tijdens het door de rechter voorgezeten onderzoek ter terechtzitting probeert het OM de rechter ervan te overtuigen dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan. De overtuiging van de rechter moet steunen op de inhoud van de wettige bewijsmiddelen, art. 338-344a Sv. Hoe die overtuiging precies tot stand komt, hoe de selectie en de waardering van de inhoud van de bewijsmiddelen geschiedt, hoeft de rechter van wet en jurisprudentie niet uit de doeken te doen. De bewijsmotivering moet alleen duidelijk maken dat de bewezenverklaring te verantwoorden is.²⁶

Volgens Brouns voldoet een goede bewijsmotivering aan de volgende drie hoofdregels: ten eerste, zojuist al even aangehaald, wordt daarin slecht gebruik gemaakt van de inhoud van wettige bewijsmiddelen (art. 359 lid 1 Sv), ten tweede bevat de bewijsmotivering een opgave van de redenen voor de bewezenverklaring (de inhoud van de bewijsmiddelen dient toereikend te zijn voor de bewezenverklaring, art. 359 lid 2 en 3 Sv) en ten slotte behoeft de verwerving van een bewijsverweer geen uitdrukkelijke motivering, enkele uitzonderingen daargelaten.²⁷

De tweede hoofdregel blijkt in de praktijk voornamelijk een holle frase. De bewezenverklaring dient volgens art. 359 lid 2 Sv met redenen te zijn omkleed, lid 3 van hetzelfde artikel eist dat de beslissing

²⁶ Brouns 1998, p. 190-193.

²⁷ Hij voegt er wel meteen aan toe dat in de praktijk de bewijsmiddelen pas wordt uitgewerkt wanneer hoger beroep wordt ingesteld.

steunt op daartoe redengevende feiten en omstandigheden, die in het vonnis dienen te worden aangewezen: als maar een of andere algemene formulering wordt opgenomen, vindt de Hoge Raad het al snel goed. Wel zijn in de jurisprudentie enkele lijnen uitgezet die de ruim geformuleerde extra motiveringseis t.a.v. de bewijsbeslissing in art. 359 lid 2 Sv enigszins inkaderen. Zo wordt geëist dat de inhoud van de bewijsmiddelen de bewezenverklaring ‘dekt’: de eis van toereikendheid. Ook mogen er geen tegenstrijdigheden bestaan in de inhoud van de gebezigde bewijsmiddelen of tussen de bewijsmotivering en andere onderdelen van het vonnis.

De derde hoofdregel die Brouns ons aanreikt gaat over bewijsverweren. Art. 358 lid 3 Sv verlangt van de rechter dat hij bij verwerping van bepaalde verweren zijn beslissing uitdrukkelijk in het vonnis dient op te nemen. Beslissingen op bewijsverweren vallen hier niet onder: de wet verlangt niet dat deze beslissingen uitdrukkelijk worden gemotiveerd. In de jurisprudentie wordt onderscheid gemaakt tussen enerzijds feitenontkennende bewijsverweren en anderzijds bewijsverweren die op andere kwesties slaan. De eerste soort hoeft niet nader te worden gemotiveerd: dergelijke verweren komen volgens de Hoge Raad neer op een ontkenning van het tenlastegelegde en vinden hun weerlegging in de gemotiveerde bewezenverklaring. Een verweer uit de categorie ‘overige bewijsverweren’, dat uitdrukkelijk gevoerd wordt, dient wel te worden gemotiveerd.²⁸

1.4.2 De strafmotivering

Aanvullend op hetgeen in art. 121 van de Grondwet is bepaald, wordt sinds 1926 in art. 358 lid 4 Sv gesteld, dat, in het geval van oplegging van straf of maatregel, het vonnis de wettelijk voorschriften vermeld waarop deze is gegrond. Sinds die tijd geldt ook een specifiek vereiste ten aanzien van de strafmotivering, te vinden in art. 359 lid 5 Sv: naast het vereiste dat de strafoplegging in het algemeen met redenen dient te zijn omkleed volgens het tweede lid van dat artikel, moeten in het bijzondere de redenen worden opgegeven die de straf hebben bepaald of tot de maatregel hebben geleid.

De Wet Vermogenssancties van 31 maart 1983 beoogde, middels de invoering van enkele nieuwe voorschriften, terug te vinden in de huidige leden 4 en 6 van art. 359 Sv, de rechter te bewegen voortaan uitvoeriger te motiveren om zodoende aan zichzelf en de verdachte meer inzicht te verschaffen in zijn motieven. Het oude motiveringsvoorschrift had volgens de Memorie van Toelichting over het algemeen erg beknopte, standaard strafmotiveringen tot gevolg (‘gezien de persoon van de dader en de ernst van het feit’).²⁹

²⁸ Een opsomming van dergelijke verweren: het Meer en Vaart-verweer, het Dakdekker-verweer, het verweer aangaande onrechtmatig verkregen bewijs, verweer tegen het gebruik van anonieme getuigenverklaringen en betrouwbaarheidsverweren. Zie Corstens 2004, p. 668-674.

²⁹ *Bijlage Handelingen II 1977-1978*, 15012, nr. 3, p. 37. Knigge 1998, p. 249.

De wetgever haastte zich echter deze hooggespannen verwachtingen te relativeren. In de Memorie van Toelichting wordt uitgelegd dat de strengere voorschriften met name op bijzondere gevallen betrekking hebben en dat standaard gevallen ook met standaard formules kunnen worden afgedaan.³⁰ Dit komt overeen met de zienswijze van de Hoge Raad. In de jurisprudentie is het ‘verbazingscriterium’ ontwikkeld: de vraag is of de motivering ‘een bevreemding wekt die nadere verklaring zal behoeven’.³¹ Verder moet worden opgemerkt dat de jurisprudentie betreffende de strafmotivering zeer casuïstisch van aard is. Een strafverzwaring in hoger beroep behoeft eerder een nadere motivering, evenals het voeren van een strafmaatverweer – een vaste regel valt uit de casuïstiek echter niet te destilleren.

1.5 Conclusie

De strafrechter heeft nogal wat kritiek te verwerken gehad de afgelopen jaren. De burger vindt dat de rechter te licht straft, de media duiken gretig en met recht op strafzaken waarin fouten worden gemaakt en ook vanuit de wetenschap wordt de strafrechtelijke praktijk bekritiseerd. Het vertrouwen, dat de samenleving in de strafrechter stelt, is geschaad.

Het strafrechtelijk vonnis speelt in deze een centrale, enigszins dubbele rol. De kritiek op de strafrechtelijke praktijk vanuit de wetenschap richt zich met name op het strafvonnis. Motiveringen zijn vaak zeer beknopt en moeilijk leesbaar, mede vanwege het veelvuldig gebruik van standaard tekstblokken. In de strafrechtelijke praktijk is de motiveringsplicht de afgelopen decennia steeds verder ‘uitgekleed’ ten gevolge van de hoge werkdruk die het strafrechtelijk apparaat krijgt opgelegd. Dat strookt niet met het doel en de functie van de motiveringsplicht. De strafrechter wordt immers verplicht zijn beslissing te motiveren, om enerzijds de zorgvuldigheid van de beslissing, die diep ingrijpt in het leven van burgers, aan te scherpen, anderzijds is de motivering het aangewezen instrument om te laten zien dat de rechterlijke beslissing een verantwoorde, zorgvuldige beslissing is. Het gezag van de beslissing wordt vergroot als deze zorgvuldig wordt gemotiveerd.

In dit licht kan men een poging om te komen tot een kwaliteitsverbetering op het gebied van de motivering van strafvonnissen dan ook niet anders dan toe juichen. De rechtspraak heeft in deze zelf het initiatief genomen en tot dit doel een project opgezet. Daarover gaat het nu volgende tweede hoofdstuk.

³⁰ *Bijlage Handelingen II* 1981-1982, 15012, nr. 5, p. 27, zie Knigge 1998, p. 250/251.

³¹ HR 25 februari 1947, NJ 1947, 161 m.n. W.P. en HR 13 februari 1951, NJ 1951, 476 m.n. B.V.A.R. Zie ook De Hullu 1998, p. 252.

Hoofdstuk 2

Over het Project motiveringsverbetering in strafvonnissen

Nu kom ik te spreken over de beide Projecten motiveringsverbetering in strafzaken. Van zowel Promis I als Promis II zal ik eerst de deelnemers introduceren en de doelstellingen uiteenzetten. Dan bespreek ik het model dat is opgesteld voor de bewijs- en strafmotivering, ook wel het model B&S, evenals de ontwikkeling die het model heeft doorgemaakt. Vervolgens komen de resultaten die uit beide projecten voortvloeiden aan bod. Ten slotte ga ik in op de reacties die Promis heeft opgeroepen.

2.1 Promis I

2.1.1 Algemeen en doelstelling

Het eerste Project motiveringsverbetering in strafvonnissen is in 2004 en 2005 uitgevoerd door de strafsectoren van de rechtbanken van Almelo, Arnhem, Utrecht, Zutphen en Zwolle alsmede de strafsector van het gerechtshof Arnhem. Middels een andere opzet van de motivering van de bewezenverklaring of vrijspraak en de beslissing betreffende de strafsoort en strafmaat, werd getracht te komen tot een kwaliteitsverbetering van de motivering van het strafvonnis. Het credo luidde ‘motivering op maat’: punten die uitdrukkelijk ter terechtzitting naar voren waren gekomen dienden ook uitvoeriger te worden gemotiveerd. Het project is onderdeel van het Programma Strafsector 2006, dat is gericht op een verbetering van de rechtseenheid binnen de strafrechtspraak en een doelmatiger strafproces.

Het idee was te komen tot een kwaliteitsverbetering zonder extra inzet van mensen en middelen. Daartoe werd afgesproken dat een uitgebreide uitwerking van bewijsmiddelen in de motivering achterwege zou blijven. In plaats daarvan zou in die motivering extra aandacht uitgaan naar bewijs- en strafbeslissingen en dan het liefst op een uniforme manier: er werden richtlijnen neergelegd in het zogenaamde model B&S. De motiveringsvereisten die in dat model zijn opgenomen moeten worden gezien als aanvulling op de wettelijk en jurisprudentieel gestelde vereisten en beogen betrokkenen bij het strafproces, zoals het OM, de verdediging, het slachtoffer, rechtbankverslaggevers en de samenleving, meer inzicht te verschaffen in de gedachtegang van de rechter, althans de beslissing begrijpelijker te maken.

Voordat we toekomen aan de evaluatie van de resultaten van Promis I, zal ik het model aan de hand waarvan bewijs- en strafbeslissingen in vonnissen tijdens de pilot dienden te worden gemotiveerd beschrijven.

2.1.2 Het model B&S

In een bijlage bij het Eindrapport Promis I is het model B&S neergelegd in een viertal schema's, waarvan er drie zijn besteed aan de bewijs- en vrijspraakmotivering en een aan de straf- en maatregelmotivering.³² Het eerste van de vier geeft onder A. tot en met E. de punten die in ieder geval in de bewijs- of vrijspraakmotivering dienen te worden opgenomen:

- A. Wettelijke en jurisprudentiële motiveringsverplichtingen.
- B. De motivering van de bewezenverklaring.
- C. Nadere toelichting van beslissingen op ter terechtzitting door procespartijen aangevoerde.
- D. Conclusie(s) die uit deze overwegingen voortvloeien.
- E. Aanduiding van de bewijsmiddelen.

Vervolgens geeft het tweede schema een opsomming van een aantal indicaties die erop kunnen wijzen dat een nadere bewijsmotivering wel of juist niet is gewenst. Ik noem er een paar: (deels) ontkennen van de verdachte, tegenstrijdigheden in verklaringen en een uitgebreide discussie in de raadkamer zijn indicaties dat een nadere bewijsmotivering op zijn plaats is. Indien een verdachte ter terechtzitting van het hof aangeeft dat het een strafmaatappel betreft, wanneer feiten worden erkend of geen bewijsverweer wordt gevoerd kan mogelijk worden afgezien van nadere bewijsmotivering. Het derde schema behelst een lijst van factoren die van belang zijn voor de waardering van bewijsmiddelen. Hier gaat het voornamelijk om factoren die van invloed zijn op de geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van getuigenverklaringen, zoals de relatie tussen verdachte en getuige, de aanwezigheid van steunbewijs of het moment dat de verklaring is afgelegd.

Het laatste schema bevat aandachtspunten die dienen te worden nagelopen bij de strafmotivering, te beginnen met enkele algemene aspecten. Is er sprake van een standaard geval of zijn er bijzondere omstandigheden die in dit geval een belangrijke rol spelen? Wat voor straffen worden opgelegd in soortgelijke gevallen? In geval van hoger beroep dient de straf in eerste aanleg te worden vermeld. Is door de rechter of officier uitgegaan van andere kwalificaties, meer of minder strafbare feiten, dan moet ook dit in het vonnis worden opgenomen.

Daarna heeft een korte leesbare beschrijving van de feiten te volgen, alvorens de impact van het feit wordt beschouwd aan de hand van een aantal algemene en specifieke objectieve factoren (normhandhaving, bescherming van rechtsgoed, omvang van de schade, gevoelens van angst, verdriet en pijn bij mogelijke slachtoffers en hun familie, gevoelens van onveiligheid in de samenleving, vormverzuimen in het voorbereidend onderzoek, schending van de redelijke termijn etc.). Dan komt de persoon van de verdachte aan bod, waarbij een lijstje subjectieve factoren wordt genoemd, zoals de leeftijd van de verdachte, het motief, geestelijke en lichamelijke gezondheid van de verdachte,

³² *Eindrapport Pilot PROMIS 2005*, p. 26-28.

schuldbesef, proceshouding, recidivegevaar, uitdrukkelijke verweren of verzoeken om een bepaalde strafsoort e.d.. Ten slotte worden enkele indicaties gegeven die erop kunnen wijzen dat nadere strafmotivering kan uitblijven (zoals overeenstemming tussen officier van justitie, verdachte en rechter over de op te leggen straf).

2.1.3 Resultaten

De twee belangrijkste conclusies, die door de projectgroep uit Promis I werden getrokken, waren, in de eerste plaats, dat een noodzakelijke kwaliteitsinhaalag zou zijn te behalen door een verbetering van de bewijs- en strafmotivering en dat de Promis-werkwijze een aanwijsbare verbetering van die motiveringen met zich meebrengt, in de tweede plaats echter dat die kwaliteitsimpuls niet valt te behalen zonder een extra inzet van mensen en middelen.³³ De belangrijkste aanbevelingen, die uit deze bevindingen voortvloeiden, laten zich samenvatten als een verzoek het project een vervolg te geven, waarbij de overige ressorten eveneens zouden worden betrokken, opdat landelijk volgens hetzelfde model gewerkt zou kunnen worden, evenals een aanpassing van dat model aan het recent gewijzigde art. 359 lid 2 Sv. Aan het Landelijk Overleg van de Voorzitters van de Strafsectoren werd de aanbeveling gericht de resultaten van het project landelijk in te voeren. De Raad voor de Rechtspraak werd dringend verzocht meer geld vrij te maken voor de realisatie van het project.³⁴

Dat vervolg kwam er en kwam bekend te staan onder de naam Promis II. In het navolgende zal ik beschrijven wat de doelstellingen en resultaten van dit tweede Project motiveringsverbetering in strafvonnissen waren en ingaan op de veranderingen die het bewijs- en strafmotiveringsmodel heeft moeten ondergaan.

2.2 Promis II

2.2.1 Algemeen en doelstelling

In het vervolgproject, dat in het najaar van 2006 werd gestart en heeft gelopen tot het voorjaar van 2007, lag de nadruk op de evaluatie van de te verwachten werklastverzwaring die een landelijke invoering van de Promis-werkwijze met zich mee zou brengen. Deelnemers aan het project waren, naast het Hof Arnhem en de eerder aan Promis I deelnemende rechtbanken (op de rechtbank Zwolle na), het gerechtshof Den Bosch en de rechtbanken Maastricht, Roermond en Breda.

Met het oog op de haalbaarheid van landelijke invoering diende het model B&S te worden aangepast aan de aanbevelingen van de Toetsingscommissie en de motiveringseisen van de Wet bekennde verdachte en uitgebreid te worden getoetst in de praktijk, ten einde een indicatie van de

³³ *Eindrapport Pilot PROMIS 2005*, p. 5.

³⁴ *Eindrapport Pilot PROMIS 2005*, p. 5/6.

werklastverzwarende te kunnen vaststellen. Tevens werd tot doel gesteld dat het model B&S een standaardopzet zou moeten bieden voor de bewijs- en strafmotivering.

Ten aanzien van de bewijsbeslissing is getracht tot een kwaliteitsverbetering te komen ten opzichte van Promis I door meteen de hele bewijsconstructie als een duidelijk verhaal in het vonnis op te nemen. De nadruk kwam echter te liggen op verbetering van het model voor de strafmotivering, omdat de resultaten behaald in de eerste pilot op dat gebied beneden verwachting waren uitgevallen en er dus een extra inhaalslag behoorde te worden gemaakt.

Nu zal ik eerst beschrijven hoe er is gekomen tot een uniforme opzet voor de bewijs- en strafmotivering, te beginnen met een beschrijving van het model zoals dat is gehanteerd tijdens Promis II. We zullen zien welke veranderingen dat model na afloop van het project nog heeft ondergaan. Daarna beschouw ik de resultaten die het project heeft opgeleverd.

2.2.2 Naar een uniform model B&S

De opzet van de bewijsmotivering, zoals die is gehanteerd tijdens Promis II, kan in een zestal punten worden weergegeven. In welke volgorde deze punten aan de orde komen wordt aan het oordeel van de rechtbanken overgelaten. De bewijsmotivering vermeldt volgens het model B&S neergelegd in het Eindrapport Promis II:³⁵

- A. De bewezenverklaring;
- B. Een opsomming van gebezigde bewijsmiddelen en hun vindplaats;
- C. Tenzij de verdachte heeft bekend of geen verweer heeft gevoerd, een samenvatting van de bewijsmiddelen;
- D. Beknopt de standpunten van het OM en van de verdediging;
- E. De punten, waarvan door wet en jurisprudentie wordt geëist dat er gemotiveerd op wordt ingegaan;
- F. Een nadere motivering van wat ter terechtzitting aan bod is gekomen. Daarbij hoort een lijst 'indicaties voor nader bewijsmotivering', die is overgenomen van het tweede schema behorende bij het model Bewijs- en Strafmotivering bij promis I.³⁶

Hoe uitgebreid de punten C., E. en F. in de motivering aan de orde komen, is afhankelijk aan het debat ter terechtzitting. Het uitgangspunt is dat bewezenverklaringen van afzonderlijke feiten ieder afzonderlijk volgens deze opzet worden gemotiveerd, tenzij de feiten dusdanig samenhangend zijn dat de logica vereist dat ze gezamenlijk worden gemotiveerd. Hetzelfde geldt voor de wettelijke en aanvullende motivering.

Indien en voor zover er ter terechtzitting discussie heeft plaatsgevonden over onderdelen van het bewijs, al dan niet in de vorm van een onderbouwd standpunt, is het gewenst meer inzicht te

³⁵ *Eindrapport Promis II 2007*, p. 44.

³⁶ *Eindrapport Pilot PROMIS 2005*, p. 26.

verschaffen in de gedachtegang van de rechter. In het geval van een bekende verdachte of in een verstekzaak, wordt slechts een aanvullende motivering gegeven als de beslissing zonder die aanvulling verbazing zou wekken.

Waar onder Promis I niet erg veel handvaten werden aangereikt voor de motivering van de sanctiebeslissing, wordt in het nieuwe model B&S uitvoeriger ingegaan op de strafmotivering. Er wordt zelfs een apart model aangereikt voor de strafmotivering in eerste aanleg en die in hoger beroep. In eerste aanleg dient de strafmotivering de volgende punten te bevatten (de punten A. en C. voor zover deze ter terechtzitting aan de orde komen):

- A. Een korte leesbare samenvatting van de feiten.
- B. Het standpunt en de eis van de OvJ.
- C. Het standpunt van de verdediging.
- D. Eventuele (deel)vrijspraken.
- E. ‘Algemene aspecten’, meegenomen uit het model behorend bij Promis I: wat voor straf is gebruikelijk in een dergelijke zaak? Betreft het een standaard geval? Zijn er bijzondere omstandigheden?
- F. Wettelijke straf- en maatregel motivering.
- G. Nadere motivering naar aanleiding van nadrukkelijk onderbouwde standpunten van OM of verdediging, het ter terechtzitting gevoerde debat of jurisprudentiële motiveringsverplichtingen. Hieronder valt ook het verbazingscriterium.
- H. Algemene, specifieke en objectieve, feitgerelateerde factoren die van invloed zijn op de straftoemeting en ten slotte;
- I. Met de persoon van de verdachte verband houdende, subjectieve factoren.

Deze laatste twee punten zijn ook weer uit het model bij Promis I overgenomen. Onderdeel E. is trouwens niet dwingend voorgeschreven. In hoger beroep volgen na het beknopte feitenrelaas eventuele (deel)vrijspraken en/of de straf in eerste aanleg, waarna de rest van de punten wordt nagelopen. Belangrijkste verschillen met het strafmotiveringsmodel uit Promis I zijn de opname van de eis van het OM en het standpunt van de verdediging onder resp. B. en C., de oriëntatiepunten waar onderdeel E. op doelt en de eis dat wordt ingegaan op wat in het debat ter terechtzitting al dan niet onderbouwd naar voren is gebracht, sub G.

Met het oog op landelijke implementatie van Promis en naar aanleiding van de bevindingen en aanbevelingen van resp. de deelnemers aan het project en de toetsingscommissie Promis II, is met het Eindrapport Promis II een uniform model voor de bewijs- en strafmotivering gepresenteerd. Het model voor de strafmotivering blijft nagenoeg gelijk aan het model dat tijdens Promis II diende te worden gehanteerd. Het model voor de bewijsmotivering ondergaat wel een belangrijke verandering: er wordt een tweedeling gemaakt tussen feiten die door partijen niet worden betwist en overige feiten.

De bewijsmotivering ‘op maat’ vermeldt:

- A. De tenlastelegging;
- B. Vaststaande feiten. Het betreft hier punten waarover tussen partijen geen discussie heeft plaatsgevonden. Het opnemen van deze feiten kan voorkomen dat onderdelen uit de bewezenverklaring niet voldoende worden onderbouwd, omdat de motivering zich teveel toespitst op het weerleggen van verweren;
- C. Standpunten van het Openbaar Ministerie en de beklaagde;
- D. Hetgeen ter terechtzitting aan de orde is gekomen, alsmede de redengevende feiten en omstandigheden in de vorm van een samenvatting van bewijsmiddelen met verwijzing naar hun vindplaats. Tegenstrijdigheden in of tussen getuigenverklaringen, (deels) ontkennen van de verdachte, twijfels over betrouwbaarheid van verklaringen e.d. kunnen nadere motivering verlangen;
- E. Dat wat wet en jurisprudentie overigens van de bewijsmotivering verlangen;
- F. De bewezenverklaring.

2.2.3 Resultaten

Op 29 november 2007 werd het Eindrapport Promis II tijdens een symposium in de Nieuwe Kerk in Den Haag gepresenteerd als het startsein voor een nieuwe manier van motiveren van strafvonnissen. Per 1 januari 2008 zou landelijk bij alle gerechten minimaal één strafkamer gaan werken met het nieuwe bewijs- en strafmotiveringsmodel. Uiteindelijk zullen bijna alle strafzaken dienen te worden gemotiveerd volgens de Promis-werkwijze.

De doelstelling dat een standaard model moest worden ontwikkeld voor de motivering van bewijs- en strafbeslissingen is niet behaald. Zo'n model is opgesteld en gepresenteerd, zagen we in de vorige paragraaf. Er is echter te weinig overeenstemming om te spreken over het model Promis. Onder 2.3.2 kom ik op dit punt terug.

Zowel de deelnemende gerechten, de betrokken procespartijen, als de Toetsingscommissie Promis II oordeelden positief over de nieuwe werkwijze. Rechters constateerden, zo blijkt uit het Eindrapport, dat motivering volgens de Promis-manier een duidelijke kwaliteitsverbetering van hun beslissingen ten gevolge had. Bovendien geven ze aan meer voldoening uit hun werk te halen.³⁷ Procespartijen brachten naar voren dat rechterlijke beslissingen stukken inzichtelijker worden wanneer met Promis wordt gewerkt en de Toetsingscommissie concludeert dat via de Promis methode de bewijs- en strafmotivering inzichtelijker, begrijpelijker en helderder zijn geworden.³⁸

Er werd echter ook geconstateerd dat de nieuwe werkwijze een forse tot zeer forse werklastverzwaring met zich meebrengt.

³⁷ *Eindrapport Promis II 2007*, p. 23.

³⁸ *Eindrapport Promis II 2007*, p. 37.

De Toetsingscommissie meent dat, ten opzichte van de Promis I manier van motiveren, het nieuwe model leidt tot inzichtelijker uitspraken en dat de motiveringen beter binnen het systeem van de wet passen. Ook zijn de uitspraken van de diverse rechtbanken uniformer dan tijdens Promis I, hoewel elke rechtbank enigszins zijn eigen draai aan het model geeft. Op het gebied van de strafmotivering is een kwaliteitsverbetering te constateren ten opzichte van de eerste pilot.³⁹

2.3 De receptie van Promis

2.3.1 Reacties vanuit de literatuur en het standpunt van de Hoge Raad

Men kan gemakkelijk betogen dat de nieuwe wijze van motiveren positief is ontvangen.⁴⁰ Enkele reacties die te horen zijn geweest: Promis brengt een sterke kwaliteitsverbetering met zich, de kans op rechterlijke dwaling neemt erdoor af en er wordt meer inzicht verschaft in de manier waarop de rechter tot zijn beslissing is gekomen. Het vonnis krijgt een grotere overtuigingskracht, waardoor het gezag ervan wordt versterkt. Sterk en Ficq, beide verbonden aan het hof Den Bosch, wijzen erop dat de discussie in de raadkamer een sterk zelfcontrolerend effect heeft gekregen.⁴¹ Wel vrezen ze dat delen van de rechterlijke macht nog sceptisch tegenover de nieuwe manier van motiveren staan, omdat wordt getwijfeld aan nut en noodzaak van het Promis-model en dat er een cultuuromslag nodig zal zijn deze aan het 'promissen' te krijgen.⁴²

Er wordt uitgebreider en in andere taal gemotiveerd. Ten aanzien van die veranderde, meer 'gewone mensen taal' waarschuwt Vellinga-Schootstra dat deze een mogelijke bedreiging vormt voor de juridische scherpheid van het strafvonnis.⁴³ Wanneer de rechter bijvoorbeeld een opsomming geeft van 'vaststaande feiten', moet daarbij in het oog worden gehouden dat deze feiten niet vast zijn komen te staan enkel en alleen omdat ze niet door partijen ter terechtzitting ter discussie zijn gesteld, maar dat de strafrechter een eigen verantwoordelijkheid heeft om de bewezenverklaring met bewijsmiddelen te onderbouwen.

Zij wijst er ook op dat aanpassingen die het model B&S heeft ondergaan na afloop van de pilot niet zonder meer als verbeteringen kunnen worden beschouwd. De opsomming van de bewijsmiddelen wordt door deze veranderingen in tweeën gesplitst ('vaststaande feiten' en feiten die wel ter discussie hebben gestaan) en de bewijsoverweging verwordt tot een mix van redengevende feiten en

³⁹ *Eindrapport Promis II 2007*, p. 38.

⁴⁰ Zie bijvoorbeeld G. de Vries, 'De rechter gaat het vonnis beter uitleggen', *NRC Handelsblad* 5 september 2007.

⁴¹ Sterk & Ficq 2008, p. 155. Zij zetten de term zelfcontrolerend tussen aanhalingstekens.

⁴² Sterk & Ficq 2008, p. 156.

⁴³ Vellinga-Schootstra 2008, p. 161.

omstandigheden uit de bewijsmiddelen en antwoorden op bepaalde aangevoerde verweren. Dat komt de leesbaarheid en controleerbaarheid van het vonnis niet per definitie ten goede.⁴⁴

De Hoge Raad heeft zich in een tweetal arresten, cassaties ingesteld in het belang der wet, positief uitgelaten over de motivering van de bewijsbeslissing volgens de Promis-werkwijze: die lijkt in het systeem van de wet te passen.⁴⁵ Dat was nog de vraag, aangezien de klassieke uitwerking van de bewijsmiddelen in een aanvulling op een vonnis bij een Promis-vonnis ontbreekt. De Hoge Raad waarschuwde wel dat ervoor moet worden gewaakt dat alle onderdelen van de bewezenverklaring afdoende worden gemotiveerd, aangezien de bewezenverklaring in deze vorm zich sterk richt op hetgeen de verdediging heeft ingebracht tegen de aan haar adres gemaakte verwijten. Verder kan niet worden volstaan met gevolgtrekkingen zonder daarbij de redengevende feiten en omstandigheden op te nemen.⁴⁶

Een discussiepunt op het gebied van de strafmotivering blijft het al dan niet gebruiken van oriëntatiepunten. Daarover kon onder de deelnemers aan Promis geen overeenstemming worden bereikt. Zonder uitgangspunt lijkt de conclusie van de strafmotivering, die gemiddeld genomen uit een verzameling strafverzwarende of –verminderende factoren blijft bestaan, een beetje uit de lucht te vallen. Het formuleren van oriëntatiepunten is echter niet eenvoudig en voor veel strafbare feiten zijn deze er gewoonweg nog niet. Er wordt ook wel voor gepleit de eis van het OM als uitgangspunt te hanteren.

In het verlengde hiervan plaatsen Van den Hoven en Plug een kritische kanttekening bij de veronderstelde verbetering van de strafmotivering.⁴⁷ Uit een systematische vergelijking van strafmotiveringen van vóór en tijdens Promis komt naar voren dat er meer en ook meer relevante tekst wordt besteedt aan de verantwoording van de strafbeslissing. Er is dus wel wat verbeterd, maar de doelstelling van een begrijpelijke motivering wordt (meestal) niet gehaald. Het model B&S geeft wel aan welke punten in de motivering dienen te worden opgenomen, maar hoe die factoren in een inzichtelijke argumentatiestructuur moeten worden geplaatst wordt er niet bij uitgelegd. Bij gebrek aan straftoemetscriteria komen rechtbanken steeds tot ad hoc oplossingen voor de manier waarop argumentatieve verbanden tot uitdrukking kunnen worden gebracht. Zij concluderen dat de beoogde verbetering van de toegankelijkheid op dit punt niet is bereikt en vermoeden dat het model de rechter die een duidelijke samenhang in de argumenten probeert aan te brengen juist in de weg zit. Het model is de meer of minder gelukkige neerslag van een mooi streven, maar of men van de rechter werkelijk moet of kan verlangen dat hij volledige verantwoording formuleert over gekozen strafsoort en –maat, daar valt over te discussiëren.

⁴⁴ A.w., p. 161.

⁴⁵ HR 15 mei 2007, *NJ* 2007, 387 en *NJ* 2007, 388, m.n. Y.B.

⁴⁶ *Eindrapport Promis II* 2007, p. 119.

⁴⁷ Van den Hoven & Plug 2008, p. 264 e.v. en Van den Hoven & Plug 2009, p. 1156-1159.

2.3.2 De Best Practice en het Veldonderzoek

Op deze plaats wil ik even stilstaan bij twee publicaties door de Raad voor de Rechtspraak die zijn verschenen na het Eindrapport Promis II.

Op 18 januari 2008 verscheen de bundel ‘Promis – De Best Practice’, geschreven voor rechters ‘die de noodzaak voor Promis inzien en actief aan de slag zijn of willen met de methode.’⁴⁸ Daarin wordt benadrukt dat er geen sprake is van één Promis-methode, terwijl de aanbeveling van de Toetsingscommissie, dat een vaste opbouw bijdraagt aan de inzichtelijkheid van de uitspraak, wordt overgenomen.⁴⁹ In de bundel wordt geadviseerd zo min mogelijk gebruik te maken van vaste modellen en tekstblokken. De standaardopzet die ik hieronder kort bespreek dient slechts als uitgangspunt: het model kan “in de weg zitten.” Deze gedachte sluit aan bij die van de ‘motivering op maat.’ Voor de opzet van de bewijsmotivering wordt gesteld, dat verwijzingen naar bewijsmiddelen voldoende nauwkeurig moeten zijn, zodat controleerbaar blijft dat de bewezenverklaring steunt op de inhoud van wettige bewijsmiddelen: korte samenvattingen van de inhoud van bewijsmiddelen mogen geen ongeoorloofde conclusies of niet redengevende bestanddelen bevatten en bewijsmiddelen mogen niet worden gedenatureerd.⁵⁰ Aangeraden wordt, wanneer sprake is van meerdere ten laste gelegde feiten, in de opzet van de bewijsmotivering de volgorde van de tenlastelegging aan te houden.⁵¹ Er wordt gepleit voor het gebruik van een kopje ‘Vaststaande feiten’ en uitdrukkelijk onderbouwde standpunten van het OM en de verdediging dienen in het vonnis te worden opgenomen, voordat de beoordeling van de tenlastelegging aan de orde komt.⁵² Het verdient de voorkeur om met de beoordeling van de tenlastelegging niet onmiddellijk op verwerpen van de kant van de verdachte te reageren, omdat dan het gevaar ontstaat dat onderdelen van de tenlastelegging worden vergeten.⁵³ Na de beoordeling van de tenlastelegging moeten afwijkende standpunten van het OM en de verdediging die nog niet aan de orde zijn gekomen apart worden besproken.⁵⁴ De opzet van de strafmotivering zoals die wordt gepropagandeerd in de ‘Best Practice’-bundel vertoont geen wezenlijke verschillen met de opzet voor de strafmotivering, zoals die is opgenomen in het uiteindelijke model B&S.

In maart 2009 is een rapport met de titel Veldonderzoek Promis gepresenteerd, waarin het verslag en de conclusies zijn opgenomen van een onderzoek naar de stand van zaken van de implementatie van Promis.⁵⁵ Hieronder zal ik de voor mijn onderzoek meest relevante resultaten uit het rapport kort weergeven.

⁴⁸ *Promis De Best Practice* 2008, p. 6.

⁴⁹ A.w., p. 7.

⁵⁰ A.w., p. 11.

⁵¹ A.w., p. 12.

⁵² A.w., p. 13-15.

⁵³ A.w., p. 15.

⁵⁴ A.w., p. 19.

⁵⁵ *Veldonderzoek Promis* 2009, p. 7.

Uit het Veldonderzoek Promis kwam naar voren dat momenteel ongeveer een kwart van de uitspraken van meervoudige kamers wordt ‘gepromist’.⁵⁶ Alle sectoren zijn begonnen met de implementatie, maar bepaalde sectoren zijn verder dan andere. Er is voldoende draagvlak voor Promis en er bestaat een verantwoordelijkheidsbesef om Promis te laten slagen.⁵⁷ In de meeste sectoren wordt de behoefte gevoeld de basisafspraken die zijn gemaakt verder uit te werken tot ‘een meer uitgesproken model.’⁵⁸ Met de invoering van Promis wordt in raadkamer systematischer gekeken naar bewijsmiddelen. Het Programma Strafsector 2010 concludeert dat Promis leidt tot een aanscherping van het juridisch-inhoudelijk debat in raadkamer.⁵⁹ Veel rechters en secretarissen geven echter aan dat vaak te weinig tijd overblijft om uitgebreid te raadkameren aan het eind van een zittingsdag van de meervoudige kamer.⁶⁰ In het rapport wordt gemeld dat uit gesprekken naar voren is gekomen, dat de meeste sectoren aan het uitwerken van de bewijsmiddelen veel waarde hechten in het licht van inzichtelijkheid en controleerbaarheid van de uitspraak. Bovendien wordt de rechter daardoor verplicht nauwkeurig zijn beslissing te controleren.⁶¹

De gerechten verschillen in hun mening over het nut en effect van de opname van een kopje ‘vaststaande feiten’ in het vonnis. Het merendeel van de gerechten doet dit niet. Argumenten die daarvoor worden aangevoerd zijn met name dat daardoor de indruk wordt gewekt dat over die feiten overeenstemming bestaat tussen het OM, de verdediging en de rechter en dat daardoor het verhaal uit elkaar wordt getrokken en een logische opbouw van de bewijsconstructie wordt bemoeilijkt.⁶²

2.4 Conclusie

In 2004 is begonnen met de eerste Promis pilot, als onderdeel van een project met als doel de kwaliteit van de motivering van het strafvonnis te verbeteren. Daartoe zou een uitgebreide uitwerking van bewijsmiddelen tijdens de pilot achterwege blijven, terwijl extra aandacht zou uitgaan naar de motivering van de bewijs- en strafbeslissing om meer inzicht te verschaffen in de gedachtegang van de rechter. Er werd een model opgesteld, waarin, als aanvulling op de wettelijke en jurisprudentiële motiveringsvereisten, richtlijnen werden neergelegd voor de motivering van de bewijs- en strafbeslissing.

De belangrijkste conclusie van de projectgroep Promis I was dat een noodzakelijke kwaliteitsinhaalslag zou zijn te behalen door een verbetering van de motivering van de bewijs- en strafbeslissing. Het project zou een vervolg moeten krijgen, waarbij, met het oog op de haalbaarheid

⁵⁶ A.w., p. 11.

⁵⁷ A.w., p. 17.

⁵⁸ A.w., p. 15.

⁵⁹ A.w., p. 42.

⁶⁰ A.w., p. 21.

⁶¹ A.w., p. 29-30.

⁶² A.w., p. 35.

van landelijke invoering, zou moeten worden onderzocht in welke mate hantering van de Promis-werkwijze zou leiden tot een werklastverzwaring.

Het vervolgproject startte in het najaar van 2006. Daarbij werd tevens als doel gesteld dat het model B&S een standaardopzet voor de motivering van de bewijs- en strafbeslissing zou moeten bieden. Eind 2007 werd het Eindrapport Promis II gepresenteerd. Op dat moment was al besloten tot landelijke invoering van de Promis-werkwijze over te gaan.

De rechtbanken, procespartijen, de toetsingscommissie en het LOVS – alle betrokkenen bij het project waren zeer te spreken over de uitkomsten van de pilot Promis. De Hoge Raad voorziet enkele knelpunten, maar geeft zijn goedkeuring aan de motivering van de bewijsbeslissing volgens de Promis-werkwijze. Ook vanuit de literatuur en media zijn de reacties veelal hoopvol. Beslissingen die op de Promis-manier worden gemotiveerd, worden als leesbaarder, inzichtelijker en begrijpelijker ervaren dan beslissingen die op de oude manier worden gemotiveerd. De kwaliteit van de beslissing wordt vergroot en het vonnis krijgt een grotere overtuigingskracht waardoor het gezag ervan wordt versterkt.

Echter, niet iedereen is even enthousiast. Sterk en Ficq constateren twijfels over de noodzaak en het nut van de invoering van Promis onder collega's. Vellinga-Schootstra waarschuwt voor het gevaar dat schuilt in het gebruik van 'gewone mensen taal': het gebruik van duidelijke taal moet worden bevorderd, maar dat moet niet ten koste gaan van de juridische scherpheid van het vonnis. Van den Hoven en Plug merken op dat het model B&S voor wat betreft de strafmotivering geen argumentatief schema geeft, maar veeleer een verzameling van op te nemen omstandigheden, waarvan de samenhang in het midden blijft.

Hoofdstuk 3

Over het tot stand komen van een strafrechtelijke beslissing

Kloosterhuis legt uit dat de rechterlijke beslissing tegelijk zowel declaratoir als assertief van karakter is. Enerzijds is de beslissing de conclusie van de discussie tussen procespartijen: met de beslissing wordt bepaald wat de juridische werkelijkheid is. Anderzijds vormt de beslissing het begin van een volgende (werkelijke dan wel hypothetische) discussie: een discussie tussen aan de ene kant de rechter en aan de andere kant een kritische tegenstander. De beslissing wordt dan opgevat als een standpunt dat moet worden verdedigd.⁶³

Om de betekenis van een strafrechtelijke beslissing te achterhalen, zullen we te rade moeten gaan bij de motivering ervan. De juridische werkelijkheid, die met de beslissing wordt bepaald, heeft te volgen uit het vonnis van de rechter. Uit het vonnis zullen we ook het te verdedigen standpunt moeten extraheren. We kunnen immers niet in het hoofd van de rechter kijken. Uit hoofdstuk 1 weten we dat wet en jurisprudentie niet van de rechter verlangen dat deze inzichtelijk maakt, hoe hij tot de overtuiging is gekomen, waarop zijn beslissing is gebaseerd. Door het raadkamergeheim van art. 7 Wet RO blijven gedachten en gevoelens die rechters onderling uitwisselen verborgen voor de buitenwereld. Promis beoogt een verbetering van de inzichtelijkheid van de gedachtegang van de rechter tot stand te brengen.⁶⁴

Hoe de rechterlijke beslissing tot stand komt, is een vraag waarover al veel is geschreven. In dit hoofdstuk zal ik daar kort iets over zeggen. Een andere vraag, die in dit hoofdstuk aan de orde komt, is welke invloed de eisen, die worden gesteld aan de uitleg van de beslissing, hebben op het proces van het tot stand komen ervan. Om meer inzicht te krijgen in de gedachtegang van de rechter, krijgen we, alvorens we kijken naar mogelijke aanknopingspunten die de motivering van het strafvonnis ons aanreikt, hulp uit wetenschappelijke hoek. Diverse rechtsvindingtheorieën vertellen ons hoe de rechter tot zijn beslissing komt of behoort te komen en uit psychologisch onderzoek weten we het een en ander over hoe we beslissingen nemen.

3.1 Kort iets over rechtsvinding

Er zijn bibliotheken volgeschreven over een onderwerp dat we kennen onder de naam ‘rechtsvinding’: waar vindt de rechter het recht en hoe past hij het toe? Hoe komt een rechter tot zijn beslissing?

Althans hoe behoort hij daartoe te komen?

Er zijn verschillende theorieën ontwikkeld - gangbaar is nog altijd Scholtens adagium ‘ius in causa positum’: het recht wordt in de omstandigheden van het geval gevonden. Er is steeds sprake van een

⁶³ Kloosterhuis 2006, p. 11-25.

⁶⁴ Zie de inleiding, hoofdstuk 2 en het *Eindrapport Pilot PROMIS* 2005, p. 5.

wisselwerking tussen norm en feit. Elke beslissing voegt in meer of mindere mate iets nieuws aan het recht toe, omdat de rechter in het concrete geval de regel moet vinden.⁶⁵

Een punt waar veel schrijvers overeenstemming over bereiken, al gebruiken zij verschillende bewoordingen, is dat de rechterlijke beslissing altijd in een zekere zin intuïtief en irrationeel is⁶⁶, in eerste instantie onbewust tot stand komt, wanneer de hermeneutische cirkel, waarbij een afweging tussen regels en feiten wordt gemaakt, moet worden doorbroken.⁶⁷ De rechter heeft te maken met een veelheid aan variabelen waartussen diverse correlaties (kunnen) bestaan en voor hoe hij tot zijn uiteindelijke oordeel komt, valt van te voren geen stelregel te geven.⁶⁸

Men heeft in ieder geval de leer van het negentiende eeuwse legisme, dat rechterlijke rechtsvinding niet meer behoort te zijn dan een simpele subsumptie, ‘als A., dan B. Nu: A., dus B.’, definitief achter zich gelaten en verruild voor een meer heuristische benadering, waarin de rechter een rechtvaardige oplossing voor het concrete geval heeft te construeren die past in het open systeem van het recht.⁶⁹ De grenzen van een norm zijn immers niet vooraf objectief vast te stellen - door de wetgever onvoorziene gevallen zullen zich altijd blijven aandienen. Strikt logische toepassing van regels kan onaanvaardbare gevolgen hebben. De rechter zal de wet moeten uitleggen en de feiten interpreteren.

3.2 De psychologie van het nemen van een beslissing

Bewust wil ik een onderscheid maken tussen wat men op grond van algemene juridische waarden van de rechter zou verwachten en hoe het er in de praktijk aan toe gaat. Van Klink verdedigt de stelling dat ‘de gewenste invulling of uitwerking’ van juridische waarden zoals rechtszekerheid en legaliteit ‘de visie op rechtsvinding – in ieder geval: mede – bepaalt. Scherper gesteld, de opvatting over hoe de rechter *feitelijk* te werk gaat, wordt sterk gekleurd door de opvatting over hoe de rechter te werk *behoort* te gaan op grond van de aangehangen waarden.’⁷⁰

Zo zou het toch gewenst zijn, dat de rechter de voor zijn oordeel vereiste overtuiging bekomt naar aanleiding van de inhoud van de wettige bewijsmiddelen. Volgens de wet, en de logica, is dat de juiste volgorde. In de praktijk lijkt deze echter omgedraaid. De rechter raakt overtuigd en zoekt vervolgens bewijsmiddelen die zijn overtuiging onderschrijven. Crombag, Van Koppen en Wagenaar vestigden met treffende voorbeelden de aandacht op dit verschijnsel en noemden het de ‘dissociatie van overtuiging en bewijs’.⁷¹ Hiermee begeben we ons op het gebied van de psychologie. We hebben het niet over een valkuil waar rechters zo nu en dan invallen, maar over de manier waarop onze hersenen werken.

⁶⁵ Asser/Scholten 1974, p. 7 e.v.

⁶⁶ A.w., p. 10 en 130.

⁶⁷ Gommer 2008, p. 38 en 49.

⁶⁸ A.w., p. 37.

⁶⁹ Van Klink 2001, p. 200 e.v.

⁷⁰ A.w., p. 198.

⁷¹ Crombag, Van Koppen & Wagenaar 1992, p. 86 e.v.

Het is moeilijk te verdedigen dat de vorming van de rechterlijke overtuiging vooral een zaak is van rationele afweging. De regels der logica gaan voorbij aan het gevoelsmatige element dat is verbonden aan de rechterlijke overtuiging. Uit de psychologie weten we dat onze hersenen razendsnel binnenkomende informatie waarderen en dat we daarna het al ingenomen standpunt toetsen aan rationele en minder rationele argumenten.⁷² Op het moment dat een rechter een tenlastelegging voor de neus krijgt, wordt daarover direct, intuïtief, een oordeel gevormd. Waar Crombag dat niet met zoveel woorden doet, meent Gommer dat rechters zich met name door hun onbewuste laten leiden en stelt hij dat de rationele afstemming pas achteraf plaatsvindt, wanneer de rechter zijn overtuiging toetst aan rationele argumenten, met collega's bespreekt in de raadkamer en tenslotte neerlegt in de motivering van zijn beslissing.⁷³

Kennedy bespreekt het begrip juridische arbeid: de eerste inschatting van wat het rechtsmateriaal vereist, wordt getransformeerd tot een beoordeling van wat dat materiaal zou moeten vereisen in het licht van het doel, het ideaal dat de uitlegger ervan voor ogen staat.⁷⁴ De juridische arbeider gaat strategisch te werk: hij stelt zich ten doel om zijn eerste inschatting van wat het rechtssysteem gezien de feiten vereist, om te vormen tot een nieuwe opvatting die beter aansluit bij de voorkeuren van de uitlegger. Juridische arbeid vindt volgens Kennedy plaats na 'unself-conscious rule application'⁷⁵, de eerste inschatting van de feiten en normen. Partijen die feiten presenteren doen dat op een strategische manier en het is bekend juristen in het algemeen, ook de rechter, doen soms moeite om die eerste inschatting van wat de toepasselijke norm is en wat die vereist, om te vormen, aldus Kennedy.⁷⁶ Rechters moeten voor zij tot een beslissing komen een hoop verschillende omstandigheden die een rol spelen bij de beslissing tegen elkaar afwegen. Ons bewustzijn heeft een beperkte capaciteit,⁷⁷ zodat de rechter af zal moeten gaan op zijn intuïtie. Het lijkt erop dat naarmate de beslissing complexer van aard is, men op een meer intuïtieve manier te werk gaat: vanwege de wirwar aan variabelen is het lastig tot een conclusie te komen op basis van een rationele afweging van al die factoren, dus wordt intuïtief, op rechtsgevoel, een keuze gemaakt die vervolgens wordt gerationaliseerd.⁷⁸

3.3 De beslissing en haar motivering

Die rationalisatie behelst in het geval van de strafrechter die een beslissing neemt in het hem voorliggende geval een reconstructie van het ingenomen standpunt aan de hand van argumenten uit de wet, jurisprudentie, wat procespartijen hebben aangevoerd, maatschappelijke waarden etc. Op die

⁷² Crombag 2007, p. 10.

⁷³ Gommer 2008, p. 37.

⁷⁴ Kennedy 2004, p. 246.

⁷⁵ A.w., p. 246.

⁷⁶ A.w., p. 247.

⁷⁷ Dijksterhuis 2009, p. 19-24.

⁷⁸ Dit fenomeen wordt ook wel aangeduid als 'postdecisional dissonance reduction'. Knox & Inkster 1968, p. 319.

manier verschaft hij in de eerste plaats zichzelf inzicht in de beslissing en toetst hij het ingenomen standpunt aan rationele argumenten. Het zou vervolgens in het kader van de controleerbaarheid van de beslissing wenselijk zijn, indien de rechter deze rationalisatie ook duidelijk in woorden uiteenzet en zijn beslissing zodoende uitlegt aan betrokken partijen, de cassatierechter, de samenleving. Wanneer een uitgebreidere motivering wordt geëist van de strafrechter, zullen wellicht bepaalde argumenten moeten worden geëxpliciteerd die anders verborgen zouden blijven achter standaard formuleringen of in het geheel niet aan de orde zouden zijn gekomen in de motivering. In het proces van het onder woorden brengen van het waarom van de beslissing schuilt echter wel gevaar: onze hersenen willen ons nog wel eens voor de gek houden.

Ik veronderstel dat naarmate van de strafrechter een meer uitgebreide motivering wordt geëist, de ‘verbaliseerbaarheid’⁷⁹ van argumenten een grotere rol gaat spelen. Dijksterhuis stelt dat als ons gevraagd wordt goed na te denken over een beslissing, we (deels) andere argumenten gaan gebruiken dan we zouden doen als we niet bewust nadenken over een beslissing. Die argumenten hebben volgens hem een negatief effect op de kwaliteit van de beslissing. Als we minder bewust kiezen, gaan we meer op ons gevoel af. Veel nadenken heeft tot gevolg dat argumenten die goed onder woorden kunnen worden gebracht, belangrijker gaan lijken dan ze zouden moeten zijn.⁸⁰ Nu wil ik niet beweren dat een rechter niet uitgebreid en bewust nadenkt over zijn beslissing. De rechter zal proberen zo zorgvuldig mogelijk te werk te gaan. Toch blijft ook de rechter menselijk en is het gerechtvaardigd om te onderzoeken welke invloed een verandering van de richtlijnen voor de motivering van het strafvonnis heeft op de beslissing zelf.

Het uitleggen van de beslissing is dus onderdeel van het rationalisatieproces dat dient te worden doorlopen om een zo zorgvuldig mogelijke beslissing te garanderen. Uit hoofdstuk 1 namen we mee dat de voornaamste functie van de motivering van het strafrechtelijk vonnis is gelegen in het mogelijk maken van controle van de juistheid van de beslissing. Voor de cassatierechter, procespartijen, de kritische samenleving en niet in de laatste plaats voor de rechter zelf. Die heeft zijn beslissing nog eens te toetsen, wanneer hij deze gaat uitleggen.

In dit hoofdstuk had ik het al even over de mogelijkheid dat andere richtlijnen voor de motivering van het strafvonnis zouden kunnen leiden tot andere beslissingen. De gewenste invulling of uitwerking van onze algemene juridische waarden zal zijn, dat de vorm waarin de strafrechtelijke beslissing gestalte dient te krijgen, een zo rechtvaardig en zorgvuldig mogelijke beslissing oplevert. Dat is het na te streven ideaal. Promis beoogt de motivering van het strafvonnis te verbeteren: wordt dan de beslissing ook verbeterd?

⁷⁹ Zo gebruikt Dijksterhuis de term. Hij bedoelt ermee dat argumenten helder onder woorden kunnen worden gebracht.

⁸⁰ Dijksterhuis 2009, p. 116/117.

In zijn proefschrift vergelijkt Gommer⁸¹ het vonnis van de rechtbank in de Schiedammer Parkmoordzaak⁸² met het Promis-vonnis in de zaak Julien C.⁸³ Hij wijst op enkele verschillen. Om te beginnen constateert hij dat de algemene opbouw van het Promis-vonnis overzichtelijker is. De dialectische aanpak die in dat vonnis voor de bewijsmotivering wordt gehanteerd leidt volgens hem tot meer gelijkwaardigheid tussen partijen.⁸⁴

Hij concludeert dat, ondanks de uitgebreide motivering in de Schiedammer Parkmoordzaak, de stelling, dat de uitkomst van de strafzaak de zelfde zou zijn geweest, als het vonnis volgens de Promis-werkwijze zou zijn gemotiveerd, op zijn minst aanvechtbaar is.⁸⁵ Zijn belangrijkste argument lijkt dat in dat vonnis de tenlastelegging steeds wordt herhaald, als een mantra. Dat werkt op het onderbewuste en voedt de overtuiging dat de verdachte “het wel zal hebben gedaan”.

3.4 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat op het moment dat de strafrechter voor het eerst in aanraking komt met een door hem te beslissen geval, direct het proces in gang wordt gezet dat tot de uiteindelijke beslissing heeft te leiden. Welke weg hij daarbij precies bewandelt, is van te voren niet in een formule te vatten. Relevante informatie, zoals de tenlastelegging, processtukken, mogelijk toepasselijke rechtsnormen, de indrukken ter terechtzitting, wordt geïnventariseerd. De rechter krijgt te maken met een veelheid aan variabelen, waartussen mogelijk diverse correlaties bestaan. Uit de psychologie weten we dat de eerste inschatting van wat het rechtsmateriaal vereist, in belangrijke mate intuïtief tot stand komt. Naarmate de casus ingewikkelder van aard is, vaart de rechter schijnbaar meer op zijn rechtsgevoel wanneer hij de hermeneutische cirkel, waarbinnen de interactie tussen normen en feiten plaatsvindt, heeft te doorbreken.

Na deze inname van een standpunt door de rechter volgt de rationalisatie daarvan. Het standpunt wordt getoetst aan rationele argumenten: hetgeen door partijen naar voren is gebracht, vergelijkingen met soortgelijke (analoge) gevallen en het standpunt wordt besproken met collega's in de raadkamer. Waar nodig wordt zodoende de rechterlijke overtuiging bijgestuurd en uiteindelijk heeft de beslissing te volgen. De laatste stap in de rationalisatie is het op schrift uitzetten van de beslissing.

Er zijn aanwijzingen om aan te nemen dat de regels die worden gesteld aan de motivering van het vonnis invloed hebben op de beslissing zelf. Dijksterhuis legt uit dat als we, voor we een beslissing maken, gevraagd worden daar goed over na te denken, we andere argumenten gaan gebruiken.

Argumenten die goed onder woorden kunnen worden gebracht, gaan belangrijker lijken en meer

⁸¹ Gommer 2008, p. 61-65.

⁸² Rb. Rotterdam 29 mei 2001, *LJN* AB1823.

⁸³ Rb. Breda 6 september 2007, *LJN* BB3032.

⁸⁴ Gommer 2008, p. 62/63. Zie ook Bruinsma 2000, p. 446/447: de verdachte ziet in de rechter niet de verpersoonlijking van Vrouwe Justitia met haar blinddoek en weegschaal, maar ervaart aanklager en rechter eerder als de wraakgod Nemesis, als ‘twee handen op een buik’.

⁸⁵ Gommer 2008, p. 65.

gevoelsmatige argumenten raken op de achtergrond, terwijl deze laatste vaak minstens net zo valide zijn. Gommer vergelijkt een ouder vonnis, waarvan we nu weten dat het een onterechte veroordeling betrof, met een Promis-vonnis en concludeert dat wanneer het oudere vonnis op de Promis-manier zou zijn gemotiveerd, gemaakte fouten wellicht hadden kunnen worden vermeden.

De vorm waarin de beslissing dient te worden gegoten zou een zo goed mogelijke beslissing tot gevolg moeten hebben. Welke invloed de richtlijnen, die met de invoering van Promis zijn opgelegd, hebben op de zorgvuldigheid van de rechterlijke oordeelsvorming is een vraag waar niet direct een antwoord op voorhanden is. In een vergelijkend onderzoek van een zestal zaken dat nu volgt zal ik proberen een inventarisatie van aanwijzingen naar een antwoord op die vraag te maken, om deze vervolgens te toetsen aan de ervaringen van een strafrechter die vanaf het begin betrokken is geweest bij het Project motiveringsverbetering in strafvonnissen.

Deel II

Vergelijkend onderzoek

Het Promis-vonnis tegenover het vonnis 'oude stijl'

1 Methode

In het navolgende zal ik een aantal vonnissen met elkaar vergelijken, waarbij ik Promis vonnissen tegenover vonnissen die op de oude manier zijn opgemaakt zal plaatsen, om een inventarisatie te maken van de mogelijke effecten van de invoering van de Promis-werkwijze op de manier waarop de rechterlijke beslissing tot stand komt met het oog op de zorgvuldigheid van de rechterlijke oordeelsvorming. Hiertoe zal ik gebruik maken van de methode van falsificatie: in het voorgaande hebben we gezien welk ideaal met de invoering van Promis wordt nagestreefd. Nu zal ik steekproefsgewijs bekijken wat er van dat ideaal wordt verwezenlijkt in de praktijk.

Voor dit onderzoek ben ik op zoek gegaan naar zaken die zoveel mogelijk feitelijke overeenkomsten vertonen, opdat de verschillen in de manier van motiveren scherp naar voren komen. Zo worden in alle opgenomen gevallen verdachten veroordeeld voor druggerelateerde feiten. In veel gevallen worden vergelijkbare verweren gevoerd door de verdediging. Van drie verschillende rechtbanken heb ik steeds een vonnis uit de periode voor Promis vergeleken met een Promis-vonnis. Gezien de beperkte omvang van dit vergelijkend onderzoek, kan ik uit deze zaaksvergelijkingen geen harde conclusies trekken. Het doel is dan ook aanwijzingen te extraheren ten behoeve van het interview met strafrechter mr. Van Dellen, die ik mijn bevindingen zal voorleggen.

2 Twee keer de rechtbank 's-Hertogenbosch

Twee vonnissen van de rechtbank 's-Hertogenbosch, de eerste een schoolvoorbeeld van de oude manier van motiveren, de ander een Promis vonnis, zou ik nu naast elkaar willen leggen en analyseren wat de verschillen en overeenkomsten tussen de beide motiveringen zijn en wat voor gevolgtrekkingen we daaraan zouden kunnen verbinden in het licht van dit onderzoek.

De eerste uitspraak dateert van 26 september 2005.⁸⁶ Het betreft een verkort vonnis, waarin na een standaard aanhef de tenlastelegging wordt opgenomen. Vervolgens worden, steeds in één zin, de formele vragen doorgelopen, waarna wordt overgegaan tot de bewezenverklaring. Na de kwalificatie van het bewezen verklaarde, strafbaarheid van feiten en verdachte en een opsomming van toepasselijke wetsartikelen, weer steeds zeer beknopt, zijn we aangekomen bij de strafmotivering.

Onder het kopje 'De overwegingen die tot de beslissing hebben geleid' vinden we eerst de eis van de officier van justitie: een gevangenisstraf van 18 maanden, waarvan 6 maanden voorwaardelijk. Dan

⁸⁶ Rb. 's-Hertogenbosch 26-09-2005, *LJN* AU3183.

volgen een drietal overwegingen die op een uitzondering na in elke strafmotivering van een willekeurige drugsgerelateerde zaak terug te vinden zijn. Allereerst de algemene overweging van de rechtbank dat bij de beslissing over de straf gelet is op aard van het bewezen verklaarde en omstandigheden waaronder dit is begaan en de persoon en persoonlijke omstandigheden van de verdachte. Ten tweede is rekening gehouden met de ernst van het feit 'in verhouding tot andere feiten, zoals tot uitdrukking komt in het wettelijk strafmaximum en in de straffen die voor soortgelijke feiten worden opgelegd' en vervolgens wordt gewezen op de grote gezondheidsgevaren voor drugsgebruikers en dat hun gebruik veelal door crimineel gedrag wordt bekostigd, wat de samenleving schaadt.

Als strafmatigend voor de verdachte wordt door de rechtbank nog gewezen op de relatief korte periode waarin de verdachte zich heeft bezig gehouden met de handel in harddrugs.

In verband met normhandhaving acht de rechtbank een gevangenisstraf van 12 maanden passend en geboden, terwijl een gedeelte, 4 maanden, voorwaardelijk wordt opgelegd, met een proeftijd van 2 jaar, om de ernst van het feit tot uitdrukking te brengen en invloed op het gedrag van de verdachte uit te oefenen.

De uitspraak die ik hier tegenover wil zetten dateert van 10 maart 2009. Eigenlijk gaat het om twee uitspraken tegen verschillende verdachten in feitelijk dezelfde zaak, waarbij één verdachte een kleinere, meer ondersteunende rol heeft gespeeld in het gepleegde feit en de ander nog in de proeftijd liep van een eerder veroordeling voor eenzelfde feit als waarvan in deze sprake is.⁸⁷ De vonnissen gaan tekstueel grotendeels gelijk op, zodat ik beiden als één zal bespreken en slechts onderscheid zal maken waar ze van elkaar afwijken.

Dit vonnis begint met een zelfde standaard aanhef, dan de tenlastelegging en zeer beknopt de formele voorvragen. Wat volgt is een kopje 'De bewijsmotivering', waaronder achtereenvolgens enkele 'vaststaande feiten', het standpunt van de officier van justitie en het standpunt van de verdediging, waar de door de verdediging gevoerde verweren aan bod komen (en meer!).

Dan begint de rechtbank, onder het kopje 'Het oordeel van de rechtbank', aan een betoog, dat eindigt met de bewezenverklaring. Eerst worden enkele feiten aangehaald, waarvan niet duidelijk wordt, waarom ze niet een plaats hebben gekregen tussen de vaststaande feiten.⁸⁸ Na een opsomming van bewijsmiddelen, die, genummerd 1 tot en met 6, verhalend worden weergegeven, met verwijzingen naar hun vindplaats, wordt uitgelegd waarom de rechtbank tot de overtuiging is gekomen dat de verdachte wetenschap moet hebben gehad van de aanwezigheid van harddrugs. In het geval van de verdachte met de meer ondersteunende rol wordt betoog dat sprake is van nauwe en bewuste samenwerking en verdachte dus als medepleger kan worden aangemerkt. Beide verdachten wordt vrijgesproken van het tenlastegelegde bewerken en verwerken van harddrugs, omdat twijfel bestaat over de hoeveelheid bewerkte en/of verwerkte harddrugs.

⁸⁷ Resp. Rb. 's-Hertogenbosch 10-03-2009, *LJN* BH5299 en Rb. 's-Hertogenbosch 10-03-2009, *LJN* BH5300.

⁸⁸ Het betreft namelijk enkele feiten in de aanloop naar de arrestatie van de verdachten, waarvan ik me niet kan voorstellen dat ze ter terechtzitting ter discussie zijn gesteld.

Na de bewezenverklaring komen beknopt de kwalificatie, strafbaarheid van feit en verdachte en toepasselijke wetsartikelen aan de orde, dan volgt de strafmotivering die begint met de vordering van de officier van justitie, waarna het standpunt van de verdediging is opgenomen. Ook hier een kopje 'Het oordeel van de rechtbank', waar naast de drie standaardoverwegingen die ook in het vonnis uit 2005 werden opgenomen, wordt uitgelegd dat bij de beslissing over de op te leggen straf is rekening gehouden met de grote hoeveelheid harddrugs die verdachte voorhanden heeft gehad, evenals het feit dat hij beschikking had over versnijdingsmiddelen, weegschalen en verschijdings- en verpakkingsmaterialen. 'Verdachte heeft zich kennelijk ingelaten met de handel in harddrugs', aldus de rechtbank.

Een van de meest in het oog springende verschillen tussen beide vonnissen is de rol die daarin is weggelegd voor de verdediging. In het 'pre-Promis' vonnis komt het standpunt van de verdediging eigenlijk helemaal niet naar aan de orde. Dat de verdediging is gehoord, zou moeten volgen uit een standaard frase - in de aanhef van het vonnis een zin die in elk vonnis wordt geplakt: 'De rechtbank heeft kennisgenomen van (...) hetgeen van de zijde van de verdachte naar voren is gebracht.' Verder blijkt bij de strafmotivering dat bij de beslissing over de op te leggen straf gelet is op de persoon en persoonlijke omstandigheden van de verdachte.

Nu is het goed mogelijk, dat namens de verdachte ter terechtzitting geen verweer is gevoerd, althans geen verweer waar de rechtbank volgens wet en jurisprudentie gemotiveerd op heeft te reageren. Wellicht heeft de verdachte bekend. Feit blijft dat daarvan niets terugkomt in het vonnis, zodat de schijn wordt gewekt, dat de verdachte slechts de rol heeft gehad van lijdend voorwerp in het onderzoek.

In het Promis vonnis is een actievere rol aan de verdediging toebedeeld. De hierboven aangehaalde frases die in het pre-Promis vonnis zijn opgenomen, vinden we in dit vonnis ook terug. Daarnaast wordt zowel bij de bewijsmotivering als bij de strafmotivering uitdrukkelijk het standpunt van de verdediging vermeld. In het geval van de verdachte met de meer ondersteunende rol worden bij de bewijsmotivering onder 'het standpunt van de verdediging' een aantal verweren opgenomen, dezelfde verweren als van de zijde van zijn medeverdachte ook zijn gevoerd, plus een feitelijke ontkenning en een opmerking van de verdediging dat op de kleding van de verdachte geen sporen van verdovende middelen zijn aangetroffen. Blijven we even bij de verdachte met de kleinere rol in het gepleegde feit, dan zien we bij de strafmotivering, dat de verdediging meent dat de verdachte tijdens de voorarrest al voldoende is gestraft. Onder meer wordt aangevoerd dat verdachte kinderen heeft waarvan de jongste zes weken oud is.

Het feit, dat dergelijke overwegingen in het vonnis worden opgenomen, betekent niet dat deze ook per definitie invloed hebben gehad op de beslissing van de rechtbank. Wel wordt, aan de verdediging, maar evengoed aan een ieder die het vonnis leest, getoond, dat de verdediging tenminste is gehoord. Een punt, dat verband houdt met het hierboven naar voren gebrachte punt, is, dat in het pre-Promis vonnis elke schakel tussen tenlastelegging en bewezenverklaring ontbreekt. Het betreft een verkort

vonnis, dus zijn er geen bewijsmiddelen opgenomen, maar verder blijft dan ook alle motivering van hoe de rechtbank tot haar overtuiging is gekomen achterwege. Welk verhaal er achter deze beslissing zit is niet te reconstrueren.

Heel anders is wat dat betreft het Promis vonnis. In dit vonnis doet de rechtbank, voornamelijk voor wat betreft de wetenschap van aanwezigheid van harddrugs, haar best om inzichtelijk te maken hoe haar overtuiging tot stand is gekomen. Al met al is het vonnis naar mijn mening goed leesbaar en het verhaal achter de beslissing is in ieder geval beter te ontrafelen dan in het geval van het pre-Promis vonnis.

Dat brengt me op het derde punt van verschil waar ik op wil wijzen. Het lijkt erop dat we hier een illustratie vinden van hetgeen in eerdere hoofdstukken al naar voren kwam. Ik breng de waarschuwing van Brouns in herinnering dat een teveel aan inhoud mogelijk fataal is voor een goede motivering⁸⁹ en de vrees van Vellinga-Schootstra dat, in mijn woorden, de cultuuromslag die Promis verlangt mogelijk bedreigingen met zich meebrengt voor de juridische scherpte van strafvonnissen.⁹⁰ Vooral de gevolgtrekking van de rechtbank in de strafmotivering van het onderhavige Promis vonnis, dat ‘verdachte (..) zich kennelijk [heeft] ingelaten met de handel in harddrugs’ wekte bij het ervan lezen enige verwondering in mij. Blijkbaar draagt deze aanname van de rechtbank, aanname want even eerder spreekt de rechtbank verdachte vrij van bewerken en verwerken van harddrugs, ten nadele van de verdachte bij aan de strafsoort en/of maat. Toegegeven, verdachte werd vrijgesproken van verwerken en bewerken, omdat teveel twijfel bestond over de hoeveelheid bewerkte en/of verwerkte harddrugs, maar dat doet niet af aan het feit dat deze overweging van de rechtbank juridisch niet ‘hard’ is. Dat de rechtbank een dergelijke overweging opneemt in een vonnis is vanuit het oogpunt van controleerbaarheid en openbaarheid natuurlijk toe te juichen. Het is wat dat betreft goed dat de rechtbank geen blad voor de mond neemt. We zijn echter nog niet zo ver, dat in de strafmotivering een passage kan worden opgenomen over, extreem voorbeeld, de acne van de verdachte. Dat is een redenering ad absurdum, maar het punt is gemaakt. Op dergelijke aannames kan de rechtbank in haar vonnis uit 2005 niet worden betrappt.

Een ander voorbeeld van mogelijk verlies van juridische scherpte ten gevolge van het veranderde taalgebruik, welke de hantering van het Promis model met zich meebrengt, dat is te extraheren uit de uitspraak die in deze voorwerp van onderzoek is, is de manier waarop door de rechtbank wordt uiteengezet, hoe ze tot de overtuiging is gekomen, dat de verdachte met de kleinere rol in het geheel als medepleger kan worden aangemerkt. Dan worden plotseling omstandigheden aangevoerd die nog niet eerder aan de orde zijn gekomen in het vonnis – een verwijzing naar bewijsmiddelen om deze ‘feiten’ te staven ontbreekt: volgens de rechtbank is verdachte meermalen naar de bovenverdieping getogen ‘alwaar zijn medeverdachten zichtbaar vanaf de overloop doende waren heroïne te bewerken.’

⁸⁹ Zie hoofdstuk 1 en Brouns 1991, p. 164.

⁹⁰ Zie hoofdstuk 2 en Vellinga-Schootstra 2008, p. 161.

Het komt de leesbaarheid van het vonnis ten goede dat de rechtbank niet begint over een ‘hoeveelheid van een stof gelijkende op heroïne, althans...’. Het taalgebruik van de rechtbank, een beetje losjes, kan naar mijn mening niet zoveel kwaad voor wat betreft de juridische scherpheid van het vonnis. Men zal er naar ik aanneem niet op casseren.

Belangrijker vind ik het ontbreken van een verwijzing naar de inhoud van de bewijsmiddelen. Er zal vast een getuigenverklaring of iets dergelijks voorhanden zijn waarop de rechtbank zich baseert. De controleerbaarheid van het vonnis zou kunnen worden vergroot door hier een verwijzing naar de inhoud van de bewijsmiddelen, waarop deze bewering steunt, op te nemen. Aangezien de rechtbank in het vonnis steeds verwijst naar de vindplaats van de bewijsmiddelen zou zij dat hier ook moeten doen.

3 Twee vonnissen van de rechtbank Breda vergeleken

Nu volgt een vergelijking van twee uitspraken van de rechtbank Breda. De eerste dateert van 18 april 2007,⁹¹ vlak na het einde van de pilot Promis II, waaraan de rechtbank Breda heeft deelgenomen. De rechtbank Breda nam niet deel aan de eerste Promis pilot. De rechtbank heeft dus net haar eerste ervaringen met de Promis opgedaan en naar ik aanneem ook weet van de op dat moment toch zeer realistische mogelijkheid van landelijke invoering van de Promis-werkwijze. Er zijn dan ook ‘Promis elementen’ aan te duiden in het vonnis, terwijl op andere punten duidelijk wordt teruggegrepen naar vertrouwde patronen.

Na de aanhef van het vonnis volgt de tenlastelegging, dan worden kort de formele vragen doorlopen, waarna we de bewezenverklaring vinden. De verschillende punten worden overigens steeds redelijk overzichtelijk van nummers voorzien. Zoals we gewend zijn, worden de bewijsmiddelen vooralsnog⁹² achterwege gelaten.

Onder ‘8.2 De Bijzondere overwegingen omtrent het bewijs’ worden eerst twee bewijsverweren van de verdediging behandeld. Dan volgt het oordeel van de rechtbank: de bewijsmiddelen, die volgens de verdediging dienen te worden uitgesloten van het bewijs, acht de rechtbank niet doorslaggevend voor het bewijs en zullen buiten beschouwing worden gelaten. Dan volgt nog een verweer van de verdediging. Er zou een gat in de bewijsvoering aanwezig zijn. De rechtbank legt uit waarom het verhaal van de verdachte niet aannemelijk is geworden. De verdediging heeft ook nog aangevoerd dat twee feiten in een voortgezette handeling zijn gepleegd, maar de rechtbank verwierpt dit verweer, omdat volgens de rechtbank voor ieder feit een afzonderlijk wilsbesluit noodzakelijk is.

Nadat kort iets over de strafbaarheid van het bewezen verklaarde en van de verdachte is opgenomen, gaat de rechtbank over tot de strafmotivering. Een standaard overweging gaat vooraf aan de eis van de officier van justitie, het standpunt van de verdediging en een samenvatting van de bewezenverklaring.

⁹¹ Rb. Breda 18 april 2007, *LJN* BA3363.

⁹² Deze worden niet uitgewerkt, tenzij tegen het vonnis in beroep wordt gegaan. Overigens worden de bewijsmiddelen van vonnissen, waartegen daadwerkelijk beroep is aangetekend, op <www.rechtspraak.nl> niet aangehecht.

Dan volgt een verzameling strafverhogende en strafverlagende factoren, waarvan de meesten vertrouwd in de oren klinken. Zo wijst de rechtbank op de grote gezondheidsrisico's die drugsgebruikers lopen⁹³ en de schade aan het milieu ten gevolge van de productie van XTC en het ontplofingsgevaar dat daarbij aanwezig is. Als strafverlagend geldt in het bijzonder de korte periode waarbinnen is geproduceerd. De rechtbank neemt op basis van aanwijzingen te vinden in het proces-verbaal aan dat de verdachte heeft gehandeld in opdracht van een onbekend gebleven derde of derden. Volgens de rechtbank sluit de op te leggen straf, die iets lichter uitvalt dan de straf die de officier van justitie had geëist, aan bij straffen die in soortgelijke gevallen worden opgelegd.

Daarna volgen nog wat overwegingen over een beslag en een tenuitvoerlegging van een voorwaardelijke straf, de toepasselijke wetsartikelen en 'De beslissing', waaronder alles nog eens kort langskomt.

Het vonnis dat ik hiernaast wil leggen, dateert van 13 juli 2009.⁹⁴ Het betreft, gekeken naar de opbouw, een echt Promis vonnis.

Wat direct opvalt, is dat de tenlastelegging samengevat is opgenomen. De eigenlijke tenlastelegging is als bijlage aan het vonnis gehecht. 'De verdenking komt er, kort en feitelijk weergegeven op neer dat verdachte: ...' Hier worden vijf 'feiten', die in één regel worden beschreven, opgesomd. Na kort de voorvragen volgt 'De beoordeling van het bewijs'. Daar vinden we eerst het standpunt van de officier van justitie en dan het standpunt van de verdediging. Over alle vijf de 'feiten' voert de raadsman iets aan.

De rechtbank is van oordeel dat feiten 1 tot en met 4 zich lenen voor gezamenlijke bespreking en belooft dat eerst zal worden uiteengezet welke goederen waar zijn aangetroffen en vervolgens wat volgens de rechtbank de betrokkenheid van de verdachte bij die goederen is geweest. Het levert een uitvoerige, doch minder toegankelijke bewijsmotivering op.⁹⁵ Het is nogal een zoekplaatje om erachter te komen wat de rechtbank doet met de verweren van de verdediging. Verder raakt de rechtbank ervan overtuigd, dat wettig kunnen worden bewezen achtereenvolgens feit 1, 4, 3, 2 en 5.

Dan volgt de bewezenverklaring. Daar wordt teruggegrepen naar de volgorde en de oorspronkelijke tekst van de tenlastelegging, waarin is doorgehaald wat niet van toepassing is. Vóór wordt overgegaan tot de strafoplegging, wordt nog geconstateerd, dat niet aannemelijk is geworden dat er feiten of omstandigheden zijn die de strafbaarheid van de feiten dan wel de verdachte uitsluiten.

De strafmotivering begint, zoals van een Promis vonnis mag worden verwacht, met de eis van de aanklager, het standpunt van de verdediging en een samenvatting van het bewezen verklaarde. De rechtbank haalt vervolgens enkele bekende factoren aan om de ernst van de feiten uit te drukken: de bedreiging voor de volksgezondheid, de schade in de samenleving, dat de verdachte kennelijk slechts heeft gehandeld uit winstbejag.

⁹³ Op dit punt wordt vrij uitvoerig ingegaan. Zonder concreet te worden verwijst de rechtbank naar 'medisch onderzoek', waaruit moet blijken dat MDMA de gezondheid schaadt. 'Naar het zich laat aanzien' is die schade blijvend.

⁹⁴ Rb. Breda 13 juli 2009, *LJN* BJ2437.

⁹⁵ NB: Een kopje 'Vaststaande feiten' ontbreekt.

Er wordt geen expliciet uitgangspunt ingenomen voor de op te leggen straf. De officier van justitie wordt gevolgd in zijn vordering, hoewel een deel van de straf voorwaardelijk wordt opgelegd, omdat verdachte niet eerder voor soortgelijke misdrijven is veroordeeld en ook om het toekomstige gedrag van de verdachte te beïnvloeden. Tot slot volgen overwegingen over gelegd beslag, de wettelijke voorschriften en ook hier 'De beslissing'.

Met de invoering van Promis zijn in de opbouw van de bewijsmotivering enkele opvallende veranderingen doorgevoerd. In de eerste plaats volgt de bewezenverklaring tegenwoordig meestal na de motivering in plaats van ervoor. Dat is een logischer volgorde voor de opbouw van een strafrechtelijk vonnis met het oog op de onpartijdigheid van de rechter. Dan wordt immers eerst een argumentatie gegeven, die, als het goed is, logisch naar een conclusie leidt - de bewezenverklaring. Wanneer eerst de bewezenverklaring wordt opgenomen, wordt de schijn gewekt dat een standpunt wordt ingenomen, dat vervolgens wordt verdedigd.

De tweede opvallende verandering in de opbouw van de bewijsmotivering, die hantering van de Promis-werkwijze met zich meebrengt, is, dat in Promis-vonnissen eerst partijen 'aan het woord' horen te komen – te beginnen met het standpunt van de openbare aanklager, dan het standpunt van de verdediging – en dat daarna het oordeel van de rechter volgt. Beide partijen worden gehoord, althans zo wordt door deze opbouw gesuggereerd, en vervolgens maakt de rechter als onpartijdige derde zijn afweging. Deze verandering zorgt er ook voor dat het vonnis meer parallellen gaat vertonen met het onderzoek ter terechtzitting.

Als beide vonnissen naast elkaar worden gelegd, valt ten eerste op, dat, anders dan in het vonnis uit 2007, in het Promis-vonnis de tenlastelegging samengevat is opgenomen en ten tweede dat de bewezenverklaring na de bewijsmotivering is opgenomen in plaats van ervoor.

In de bewijsmotivering zelf vallen ook enkele verschillen aan te wijzen: ten eerste de opname, in het Promis-vonnis, van de standpunten van aanklager en verdediging. Ten tweede: waar in het vonnis 'oude stijl' de bewijsmiddelen gewoonweg in het geheel achterwege blijven, wordt in het Promis-vonnis de inhoud van de bewijsmiddelen opgenomen, zij het zonder verwijzing naar hun vindplaats. In de derde plaats valt op, dat de rechtbank, in het meest recente vonnis van de twee, vooraf aankondigt, hoe de bewijsconstructie uiteengezet zal gaan worden en vervolgens deze bewijsconstructie ook uitgebreid uiteenzet. Dit in tegenstelling tot het vonnis uit 2007, waar een bewijsconstructie ontbreekt. In dat vonnis wordt als vanouds steeds een verweer van de verdediging opgenomen, waarop de rechtbank vervolgens reageert. Uit het oudere vonnis is dan ook veel minder een verhaal achter de beslissing te extraheren dan uit het Promis-vonnis. Echter, zoals hierboven al even aan de orde kwam, is het, de inspanningen van de rechtbank ten spijt, puzzelen om uit de bewijsmotivering naar voren te halen, welke bewijsmiddelen de rechtbank ervan hebben overtuigd, dat de afzonderlijke tenlastegelegde feiten wettig zijn te bewijzen. Hetzelfde geldt voor de reactie van de rechtbank op verweren die namens de verdachte zijn gevoerd.

De vraag dient zich aan, hoe de rechtbank zelf het liefst de bewijsmotivering inricht. In het vonnis van vlak na het einde van de Promis testperiode wordt gekozen voor vertrouwde patronen, terwijl in het Promis-vonnissen (grotendeels) het nieuwe stramien wordt gevolgd. Het doet toch een beetje aan alsof de rechtbank zich in het vonnis van latere datum in bochten wringt om het allemaal voor elkaar te krijgen. Met de inspanningen om van de bewijsmotivering een coherent verhaal te maken, komt het gevaar, dat onderdelen van de bewezenverklaring niet door bewijsmiddelen worden ‘gedekt’ of voorbij wordt gegaan aan verwerpen van de verdediging waar gemotiveerd op dient te worden gereageerd.

Misschien zullen sommige rechters hun beslissing het liefst helemaal niet uitleggen. Crombag vermoedt dat sommige rechters vinden dat mensen niet moeten willen weten waarom rechters beslissen zoals ze doen.⁹⁶ In ieder geval is lang de tendens geweest om zo beknopt mogelijk uit te leggen.⁹⁷ Iets van die tendens is toch te vinden in het pre-Promis vonnis: er wordt slechts gereageerd op punten waarop de rechtbank volgens wet en jurisprudentie heeft te reageren. De bewijsmotivering blijft daardoor wel overzichtelijk, hoewel het verhaal achter het vonnis niet helder naar voren komt.

De strafmotiveringen van beide vonnissen vertonen meer overeenkomsten, dan de bewijsmotiveringen. Hier lijkt in het vonnis ‘oude stijl’ een effect aan te wijzen van de Promis testperiode van 4 maanden, welke op het moment van de uitspraak nog maar net is afgerond, en de aanstaande landelijke invoering van Promis. Beide vonnissen vermelden allereerst de eis van de officier van justitie, dan het standpunt van de verdediging en een samenvatting van de bewezenverklaring. Daarna volgt in beide gevallen een verzameling factoren die een rol hebben gespeeld bij het bepalen van de straf. Opvallend genoeg is het pre-Promis vonnis op dit punt uitgebreider dan het Promis-vonnis. In beide vonnissen lijkt voor de hoogte van de straf te zijn uitgegaan van de eis van de officier van justitie.

De strafmotivering van het Promis-vonnis vormt in mijn ogen een goede illustratie van het feit, dat het model, dat Promis aanreikt voor de motivering van de strafbeslissing en dan met name de strafmaatbeslissing, ontoereikend is voor de verwezenlijking van het door Promis beoogde doel. Het model voorziet niet in de behoefte aan criteria die de in de strafmotivering op te nemen elementen kunnen verbinden aan de straftoemeting. Zoals Van den Hoven en Plug concluderen: ‘Het model reflecteert op geen enkele manier een theorie over wat een adequate strafmotivering nu eigenlijk moet zijn.’⁹⁸

De vergelijkingsmethode zoals die wordt voorgesteld door Wiarda zou een mogelijke inspiratiebron kunnen zijn voor een ander model voor de motivering van de strafbeslissing. Die methode vermindert de onzekerheid en ‘kan leiden tot een wijze van beoordeling die meer is dan een subjectieve greep’,

⁹⁶ Crombag 2007, p. 12-13.

⁹⁷ Zie het eerste hoofdstuk.

⁹⁸ Van den Hoven & Plug 2009, p. 1158.

terwijl de objectiviteit van de rechtsvinding wordt versterkt.⁹⁹ Door het Openbaar Ministerie wordt al veelvuldig gebruik gemaakt van lijsten waarop per delict richtlijnen voor te eisen straffen zijn opgenomen. De rechtelijke macht heeft haar eigen lijstje om een bandbreedte te bepalen, zoals de oriëntatiepunten van het LOVS en de databank consistente straftoemeting, hoewel deze lijstjes voor een beperkt aantal feiten beschikbaar zijn.¹⁰⁰

De nieuwe punten, die sinds de invoering van Promis in de strafmotivering zijn terug te vinden, komen de controlebaarheid van de straf- en maatregelbeslissing ten goede. In de eerste plaats voor de rechter zelf: omdat en wanneer de bewezenverklaring kort wordt herhaald, de standpunten van het openbaar ministerie en van de verdediging aan bod komen en er bijzondere aandacht besteed wordt aan de persoon van de verdachte, gaan deze zaken nog eens bewust langs het geestesoog van de rechter. Mochten bij het nemen van zijn in de kern intuïtieve beslissing een of meerdere van deze punten wat onderbelicht zijn gebleven, dan wordt dat hiermee gecompenseerd.

In de tweede plaats geldt het voor de andere betrokkenen: procespartijen, de cassatierechter, de media etc. Hoewel de *manier waarop* de beslissing tot stand is gekomen voor hen niet noodzakelijkerwijs inzichtelijker wordt gemaakt door de opname van voornoemde punten, wordt daarmee toch bevestigd dat *rekening is gehouden met* gemelde punten bij het tot stand komen van de beslissing van de rechter. Omdat deze overwegingen onder de aandacht worden gebracht, komt de beslissing minder uit de lucht vallen, waardoor deze voor hen tevens makkelijker te accepteren wordt.

4 Twee keer de rechtbank Arnhem: in 2001 en 2008

Promis zou zijn ontstaan in het ressort Arnhem, omdat rechters daar strafvonnissen ‘duidelijker wilden motiveren dan meestal gebeurt,’ aldus procureur-generaal Fokkens van de Hoge Raad.¹⁰¹ Met die wetenschap lijkt het me interessant te kijken naar hoe strafvonnissen vóór Promis werden gemotiveerd door de rechtbank Arnhem en hoe de Promis-richtlijnen door die rechtbank worden geïmplementeerd. Vandaar verkennend hier twee vonnissen van de rechtbank Breda vergeleken.

Op 13 juni 2001 wordt een verdachte veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier jaar voor het plegen van een drietal feiten die in de Opiumwet strafbaar zijn gesteld.¹⁰² Hieronder een samenvatting van het bijbehorende vonnis, waarvan ik geloof dat het een sprekend voorbeeld is van de motiveringsgewoonte van de rechtbank Arnhem.

⁹⁹ Wiarda/Koopmans 1999, p. 107.

¹⁰⁰ Promis De Best Practice 2008, p. 24.

¹⁰¹ G. de Vries, ‘De rechter gaat het vonnis beter uitleggen’, *NRC Handelsblad* 5 september 2007.

¹⁰² Rb. Arnhem 13 juni 2001, *LJN* AB2114.

Het vonnis begint onder nummer 1 met de overweging dat de inhoud van de tenlastelegging als ingevoegd moet worden beschouwd.¹⁰³ De eis van de officier komt onder nummer 2 aan de orde: de verdachte dient voor de drie tenlastegelegde feiten te worden veroordeeld tot een gevangenisstraf van 5 jaar. Onder 3 volgt: ‘De beslissing inzake het bewijs’. ‘De rechtbank acht wettig en overtuigend bewezen dat verdachte de feiten 1, 2 subsidiair en 3 heeft begaan voor zover niet doorgestreept in bijlage II.’ De bewijsmiddelen zullen aan het vonnis worden gehecht, indien de wet dat vereist. Strafbaarheid van feit en verdachte gaan vooraf aan ‘De motivering van de sanctie(s)’ onder nummer 6, waar de rechtbank na twee standaard frasen in drie zinnen een samenvatting van de feiten geeft. Daarna volgen nog wat overwegingen die we steeds tegenkomen bij strafmotiveringen van vonnissen waarbij verdachten worden veroordeeld voor het plegen van druggerelateerde feiten, dan de toepasselijke wettelijke bepalingen en ‘8. De beslissing’.

Dit vonnis lijkt een formaliteit. Waarschijnlijk ligt voor dergelijke zaken een document klaar waarin het een en ander dient te worden ingevuld.

Een bewijsmotivering ontbreekt. Aangezien de beloofde bijlagen niet aan de publicatie op rechtspraak.nl zijn toegevoegd, is niet concreet te achterhalen voor welke feiten de verdachte wordt veroordeeld.¹⁰⁴ Aanknopingspunten zijn er in de vorm van de kwalificatie van de bewezenverklaring en de beknopte samenvatting van de bewezen verklaarde feiten bij de strafmotivering. De strafmaatbeslissing is niet bijzonder inzichtelijk gemaakt. Zo wordt geen verklaring gegeven voor het feit dat de rechtbank een jaar minder gevangenisstraf oplegt dan door de officier is geëist. Wat verder opvalt, is dat in het vonnis de verdachte geen enkele stem heeft. Er wordt wel vermeld dat de verdachte op de terechtzitting is verschenen en daarbij door een advocaat is bijgestaan, maar er is nergens een standpunt van de verdediging opgenomen. ‘Verdachte en zijn raadsman hebben het woord ter verdediging gevoerd,’ zo valt in het vonnis te lezen, maar namens de verdachte zijn blijkbaar geen verweren gevoerd waarop de rechtbank volgens wet en jurisprudentie gemotiveerd zou moeten reageren.

Op 20 augustus 2008 doet de rechtbank Arnhem uitspraak in een strafzaak tegen een verdachte waartegen ten laste is leggend, kort gezegd, ten eerste het gedurende langere tijd dealen in cocaïne en heroïne en ten tweede het opzettelijk aanwezig hebben gehad van een hoeveelheid van diezelfde drugs. ‘Promis II’ prijkt boven het pakketnummer van het vonnis.¹⁰⁵

Deze keer is de tenlastelegging onverkort opgenomen. Daarna volgt de eis van de officier van justitie en wederom de zinsnede ‘verdachte en zijn raadsman hebben het woord ter verdediging gevoerd.’

¹⁰³ Een kopie van de dagvaarding is ooit opgenomen als bijlage 1, maar wordt niet met het vonnis gepubliceerd op www.rechtspraak.nl.

¹⁰⁴ Enkele vragen die onbeantwoord blijven: waar en wanneer zijn de feiten gepleegd? Hoelang heeft verdachte gedeald en om hoeveel cocaïne gaat het? Hoe is verdachte te werk gegaan?

¹⁰⁵ Rb. Arnhem 20 augustus 2008, *LJN* BE8945.

Dan komen we aan bij ‘De beslissing inzake het bewijs.’ Ten aanzien van feit 2 wordt aangevoerd wat er aan drugs is gevonden in de woning van de verdachte, compleet met de bevindingen van het NFI die de gevonden poeders onderzocht. Verdachte heeft ter terechtzitting verklaard dat de aangetroffen hoeveelheden cocaïne en heroïne zijn eigendom waren, waarmee het onder 2 tenlastegelegde feit wettig en overtuigend is bewezen.

Feit 1 is even bewaard, aangezien de verdediging ten aanzien van dat feit de nodige verweren heeft gevoerd. De rechtbank begint met ‘De feiten’ die op grond van de bewijsmiddelen zijn vastgesteld en verder niet ter discussie staan. Dan volgt een viertal verweren die door de raadsman van verdachte zijn aangevoerd: om de beurt een verweer dat vervolgens door de rechtbank gemotiveerd wordt verworpen. Op grond van hetgeen met betrekking tot de gevoerde beweren is overwogen, in samenhang bezien met de vaststaande feiten, acht de rechtbank feit 2 wettig en overtuigend bewezen.

Daarna zijn bewezenverklaring en strafbaarheid van feiten en verdachte opgenomen, waarna wordt overgegaan tot de strafmotivering. Deze vermeldt verder geen bijzonderheden meer. Er wordt volstaan met een verzameling standaard factoren, zoals de langere periode waarin in drugs is gehandeld, de schade die drugsgebruik meebrengt voor gebruikers en de samenleving en dat verdachte al eerder ter zake van overtreding van de Opiumwet is veroordeeld. Vervolgens nog iets over beslagen, de wettelijke bepalingen en ‘De beslissing’.

Hoewel bij wijze van spreken met koeienletters boven het vonnis staat aangekondigd dat het een Promis-vonnis betreft, doet het op een aantal punten helemaal niet denken aan de Promis-werkwijze. De inhoud van bewijsmiddelen is in de bewijsmotivering opgenomen, er wordt een onderscheid gemaakt tussen ‘vaststaande feiten’ en feiten die wel ter discussie zijn gesteld en de bewezenverklaring volgt na de bewijsmotivering in plaats van ervoor, maar dan houdt het wel zo ongeveer op.

Bij de bewijsmotivering ontbreken voorafgaand aan het oordeel van de rechtbank de standpunten van de aanklager en de verdediging. Er worden wel diverse verweren van de verdediging behandeld, maar duidelijk op de ‘oude manier’. Nadat de vier verweren ten aanzien van feit 1 één voor één door de rechtbank zijn verworpen, wordt geconcludeerd dat het feit wettig en overtuigend is bewezen. Hier geldt dat het uit elkaar halen van ‘vaststaande feiten’ en hetgeen ter terechtzitting ter discussie is komen te staan de overzichtelijkheid van de bewijsredenering niet ten goede komt. Het gevaar bestaat dat bepaalde onderdelen van de bewezenverklaring door deze werkwijze niet door de bewijsmiddelen worden gedekt. Van de andere kant is de bewijsmotivering goed leesbaar en logisch opgebouwd.

De strafmotivering stelt niet veel voor. Deze bestaat uit een verzameling standaardoverwegingen, die tot de conclusie leiden dat geen andere straf dan een gevangenisstraf voor afdoening van de zaak in aanmerking komt. De eis van de officier van justitie, die neerkomt op 40 maanden gevangenisstraf, is al voor de bewijsbeslissing langse gekomen, standpunt van de verdediging ontbreekt. Waarom de rechtbank uiteindelijk besluit tot het opleggen van 30 maanden gevangenisstraf, wordt ook hier niet inzichtelijk gemaakt. De strafmaatbeslissing blijft lastig in een logische argumentatie te vangen, maar

de rechtbank lijkt zich niet in te spannen om deze strafmotivering kwalitatief iets meer mee te geven dan ze meer dan 7 jaar geleden deed.

5 Bevindingen en aanvullende opmerkingen

Na de vergelijking van de zes vonnissen die in het voorgaande aan bod zijn gekomen, kom ik tot een aantal, hierna te volgen, aanwijzingen omtrent de veranderingen die de invoering van Promis in de praktijk met zich meebrengt, enerzijds voor de rechter die een beslissing moet nemen en anderzijds in de communicatie van die beslissing door middel van het strafvonnis. Bij het bespreken van mijn bevindingen zal ik onderscheid maken tussen de bewijsbeslissing en de strafbeslissing. Beide onderdelen behoeven kort wat aanvullende opmerkingen. Daarna volgt een tabel waarin de meest in het oog springende verschillen tussen de zes vonnissen zijn opgenomen.

5.1 De bewijsmotivering

De zes vonnissen, die ik in het voorgaande deel van dit onderzoek heb besproken, vormen een illustratie van het feit dat bewijsmotiveringen van Promis-vonnissen niet uniform worden vormgegeven, terwijl in vonnissen, die niet op de Promis-manier worden gemotiveerd, de bewijsconstructie niet wordt uitgewerkt tot beroep tegen het vonnis wordt ingesteld.

De bewijsmotiveringen van de vonnissen van voor Promis hebben enkele duidelijke overeenkomsten. Ten eerste, de bewijsmiddelen worden standaard niet opgenomen. Hoe de rechtbank tot de overtuiging is gekomen dat het tenlastegelegde wettig is bewezen, is niet te achterhalen. Ten tweede is een patroon te herkennen in de manier waarop de rechtbank met de verdediging omgaat: verweren, waarop volgens wet en jurisprudentie gemotiveerd dient te worden gereageerd, worden één voor één behandeld.¹⁰⁶ Verder komen standpunten van de verdediging (en de aanklager) in de vonnissen niet terug anders dan in de vorm van standaard frasen als: 'De rechtbank heeft kennis genomen van de vordering van de officier van justitie en van hetgeen de verdediging naar voren heeft gebracht.'

Een vergelijking tussen een vonnis 'oude stijl' uit 2005 en een Promis vonnis uit 2009 van de rechtbank 's-Hertogenbosch maakt duidelijk hoeveel begrijpelijker en leesbaarder bewijsmotivering de nieuwe aanvullende richtlijnen voor de motivering *kunnen* opleveren ten opzichte van de oude manier van motiveren. De rol van de verdediging in het Promis vonnis is veel prominenter dan in het oudere vonnis, waar de verdediging nergens aan het woord komt. Ook uitgesproken standpunten van de kant van het Openbaar Ministerie worden opgenomen. Het vonnis gaat meer parallellen vertonen met het onderzoek ter terechtzitting, doordat eerst de aanklager aan het woord komt, dan de verdediging,

¹⁰⁶ Er zijn vele voorbeelden te vinden van deze praktijk. Zie bijvoorbeeld Rb. Haarlem 10 februari 2003, *LJN* AF4484, Rb. 's-Gravenhage 10 maart 2003, *LJN* AF5516, Rb. Haarlem 18 december 2003, *LJN* AO0765 of Rb. Breda 26 oktober 2004, *LJN* AR4380.

waarna de rechter toekomt aan de beoordeling van de tenlastelegging. Zodoende zal de rechter, wanneer deze de motivering van zijn beslissing gaat formuleren, een controlemoment hebben op zijn eigen rol in het betreffende strafproces, juist omdat hij wordt bewogen de beslissing op die manier te formuleren. De belangrijkste verandering voor de strafrechtelijke motiveringspraktijk, die de invoering van Promis in het licht van de inscherpingsfunctie van de motiveringsplicht met zich meebrengt, is m.i., dat de bewijsconstructie volgens Promis direct wordt uitgewerkt.

Uit de twee besproken vonnissen van de rechtbank Breda zou ik twee punten willen lichten. In de eerste plaats doet de inrichting van de bewijsmotivering van het pre-Promis vonnis vermoeden dat de rechtbank wellicht liever vasthoudt aan de traditionele bewijsmotivering. Het vonnis dateert immers van vlak na de Promis-testperiode en dat is ook te zien, gekeken naar de strafmotivering. Voor wat betreft de bewijsmotivering wordt echter teruggegrepen naar het oude patroon van het verweer van de verdediging en vervolgens de reactie van de rechtbank.

Het tweede punt, dat ik nog eens wil aanhalen, is dat de bewijsmotivering van het Promis-vonnissen van de rechtbank Breda, nogal een legpuzzel is geworden. De overzichtelijkheid ervan laat te wensen over. Dat komt doordat feiten niet in de volgorde van de tenlastelegging worden behandeld en verwerpen van de verdediging niet afzonderlijk.

Het Promis-vonnissen van de rechtbank Arnhem dat aan de orde kwam, illustreert nog eens hoe divers de Promis-richtlijnen door de verschillende rechtbanken worden uitgelegd. De bewijsmotivering van het betreffende vonnis heeft een logische en overzichtelijke opbouw gekregen en is dan ook erg leesbaar. Maar behalve dat de bewijsmiddelen zijn opgenomen en de ‘vaststaande feiten’ afzonderlijk zijn opgenomen, doet het vonnis niet zo Promis-achtig aan: geen standpunten van aanklager en verdediging voorafgaand aan het oordeel van de rechtbank. De verwerpen van de verdediging worden als vanouds één voor één onder handen genomen door de rechtbank.

Op basis van de onderzochte bewijsmotiveringen kan niet worden geconcludeerd dat, vanwege de hantering van de Promis-werkwijze, rechters andere argumenten gaan gebruiken of belangrijker gaan vinden dan voorheen. In de oudere vonnissen niet wordt aangegeven welke argumenten de rechter gebruikt of belangrijk vindt: als er *iets* wordt overwogen omtrent het bewijs, gebeurt dat als reactie op een verweer van de verdediging. In de Promis-vonnissen van de rechtbanken Breda en 's-Hertogenbosch, die hierboven aan de orde kwamen, wordt duidelijk geprobeerd inzichtelijk te maken op welke gronden de rechtbank tot haar overtuiging is gekomen. De vraag blijft dus open: misschien dat de rechter door zijn argumenten te expliciteren, deze anders waardeert of zelfs andere argumenten vindt.

5.2 De strafmotivering

Ook voor wat betreft de strafmotivering zijn, op basis van de vonnissen die onderwerp zijn van dit vergelijkend onderzoek, veel gelijkenissen aan te wijzen tussen de oude manier van motiveren en de

Promis manier. Dat is niet zo verwonderlijk met het oog op de manier waarop de strafbeslissing tot stand komt. Deze beslissing is minder te rationaliseren, in een logisch kloppende argumentatie met een dwingende conclusie te verwoorden, dan de bewijsbeslissing.¹⁰⁷ Het blijft toch een beetje een verzameling strafverzwarende dan wel strafmatigende omstandigheden en vaak spelen in enigszins op elkaar lijkende zaken, zoals de vonnissen die ik hier heb vergeleken, grotendeels dezelfde factoren. Het is niet zo verwonderlijk dat veel van de overwegingen, waarmee de strafmotiveringen van die vonnissen zijn samengesteld, letterlijk bestaan uit dezelfde tekstblokken.

In de opzet van de strafmotivering volgens Promis worden, vóór het oordeel van de rechtbank (welke factoren bij de strafbeslissing een rol hebben gespeeld) eerst kort de feiten, dan de standpunten van openbaar ministerie en verdediging opgenomen. Voor de zorgvuldigheid en de controleerbaarheid van de strafbeslissing is dat winst. De rechter laat deze punten nog eens langs zijn geestesoog gaan, zodat hijzelf de beslissing nog eens controleert en de buitenwacht die het vonnis leest, ziet ze opgenomen en weet dat er rekening mee is gehouden.

Op de vraag, of de rechter, die de Promis-werkwijze hanteert, wanneer hij de strafbeslissing gaat uitleggen, argumenten anders gaat wegen of geheel andere argumenten gaat gebruiken dan voorheen, lijkt een ontkennend antwoord zich aan te dienen. De strafbeslissing wordt namelijk niet zo gek veel anders uitgelegd dan gebruikelijk was. Het lijkt me dat wanneer de rechter steeds wordt verplicht te verantwoorden waarom hij afwijkt van de eis van de officier van justitie, hij op zoek moet naar argumenten die in woorden zijn uit te drukken en hij dus minder op zijn gevoel mag varen. Niet in alle gevallen wordt echter een dergelijke verantwoording gegeven als we kijken naar gepubliceerde Promis-vonnissen. Een andere vraag is of het wenselijk zou zijn de rechter een dergelijke harde verplichting op te leggen, met het oog op de vrijheid van de rechter om het vonnis een passende vorm te geven. Het credo van Promis luidt niet voor niets 'motivering op maat'.¹⁰⁸

Dat brengt me op een volgend punt, namelijk de kritiek van Van den Hoven en Plug,¹⁰⁹ dat het Promis-model voor de inrichting van de strafmotivering geen argumentatief schema geeft en de rechter die de strafmotivering logisch wil uiteenzetten misschien juist in de weg zit. Het lijkt er op dat de rechter Promis niet zozeer als een obstructie ervaart, omdat hij de strafmotivering voornamelijk naar eigen inzicht inricht. En *of* er een argumentatief schema is op te stellen, en zo ja, of dat wenselijk is, dat zijn vragen die buiten de reikwijdte van dit onderzoek vallen.

5.3 Overzichtstabel

De tabel op de volgende pagina geeft een overzicht waarin de meest in het oog springende verschillen tussen de zes vergeleken vonnissen nog eens op een rijtje worden gezet.

¹⁰⁷ Hoewel die beslissing wellicht ook niet altijd logisch onder woorden is te brengen.

¹⁰⁸ 'Project motiveringsverbetering in strafvonnissen (PROMIS)', <[www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak/Project+Motiveringsverbetering+in+Strafvonnissen+\(PROMIS\).htm](http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak/Project+Motiveringsverbetering+in+Strafvonnissen+(PROMIS).htm)>.

¹⁰⁹ Van den Hoven & Plug 2008, p. 264 e.v.

	Vóór Promis	Promis
Rb. 's-Hertogenbosch	<ul style="list-style-type: none"> -Bewijsconstructie ontbreekt -Verhaal achter de beslissing is niet op te maken -Verdediging heeft geen 'stem' in het vonnis -Strafbeslissing niet inzichtelijk -Strafmotivering voornamelijk in standaard tekstblokken 	<ul style="list-style-type: none"> -Inzichtelijke bewijsconstructie -Verweren verweven in bewijsconstructie -Gebruik van 'gewone mensentaal' -Standpunten van OvJ en verdediging bij zowel bewijsbeslissing als strafbeslissing -Afwijken van strafeis OvJ toegelicht
Rb. Breda	<ul style="list-style-type: none"> -Weinig verhaal achter de beslissing te ontrafelen -Onder bewijsmotivering wordt alleen gereageerd op verweren -Bij strafmotivering eis OvJ, standpunt verdediging en samenvatting van de feiten opgenomen -Relatief uitgebreide strafmotivering -Afwijken van strafeis OvJ toegelicht 	<ul style="list-style-type: none"> -Tenlastelegging samengevat opgenomen -Uitgebreide, maar onoverzichtelijke bewijsmotivering -Bij strafmotivering eis OvJ, standpunt verdediging en samenvatting van de feiten opgenomen -Strafmotivering bestaande uit standaard tekstblokken
Rb. Arnhem	<ul style="list-style-type: none"> -Tenlastelegging/bewezenverklaring in bijlage bij het vonnis -Bewijsconstructie ontbreekt -Verdediging heeft geen 'stem' in het vonnis -Bij strafmotivering in drie regels samenvatting van de feiten, verder is het vonnis een standaard document -Geen toelichting voor het afwijken van de eis van de OvJ 	<ul style="list-style-type: none"> -Goed leesbare, overzichtelijke bewijsmotivering -Verweren van de verdediging één voor één behandeld -Geen standpunt verdediging bij strafmotivering -Strafmotivering bestaat uit standaard overwegingen -Geen toelichting voor het afwijken van de eis van de OvJ

6 Conclusie

In het tweede hoofdstuk van deel I begrepen we, dat eind 2007 overal een begin zou moeten zijn gemaakt met de invoering van Promis en dat half 2008 alle rechtbanken volgens de Promis-werkwijze zouden dienen te werken. Eind 2008 zouden alle vonnissen Promis-vonnissen zijn, zo is ons

beloofd.¹¹⁰ Lang niet alle vanaf 2009 op rechtspraak.nl gepubliceerde vonnissen zijn Promis-vonnissen. Uit het Veldonderzoek Promis blijkt dat eind 2008 ongeveer een kwart van de MK-uitspraken volgens de Promis-werkwijze wordt gemotiveerd.¹¹¹

Uit datzelfde onderzoek kwam ook naar voren dat de gerechten verschillende modellen gebruiken voor de opmaak van een Promis-uitspraak. Er wordt geconcludeerd dat ‘in de ontwikkeling van Promis in de sectoren (...) een zoektocht [is] te zien naar de wijze waarop de verbetering van de bewijs- en strafmotivering gestalte moet krijgen.’¹¹²

Gekeken naar de Promis-vonnissen die in het voorgaande zijn vergeleken, is te constateren dat er inderdaad verschillen zijn in de opmaak van de motiveringen. Enkele punten waarover geen overeenstemming lijkt te bestaan zijn het wel of niet opnemen van een kopje ‘vaststaande feiten’, de opname van standpunten van de aanklager en verdediging, het aanhouden van de volgorde van de tenlastelegging in de bewijsmotivering en de manier waarop verweren van de verdediging aan de orde komen. Over het algemeen lijkt, op basis van de onderzochte vonnissen, in Promis-vonnissen meer aandacht uit te gaan naar de standpunten van de Officier van Justitie en de verdediging, dan voor de invoering van Promis. Wanneer voorafgaand aan het oordeel van de rechtbank deze standpunten worden opgenomen, gaat het vonnis meer parallellen vertonen met het onderzoek ter terechtzitting. Voor wat betreft de bewijsmotivering is het grootste verschil met de vonnissen van vóór Promis, waar steeds verkort wordt gevonnist, dat in de Promis-vonnissen de bewijsconstructie wordt uitgeschreven. In het geval van de Promis-vonnissen van de rechtbank ’s-Hertogenbosch en de rechtbank Breda gebeurt dat op een leesbare en inzichtelijke manier, terwijl de bewijsconstructie van het Promis-vonnis van de rechtbank Breda stevig ontleedt dient te worden om te achterhalen wat het verhaal is en hoe wordt gereageerd op de diverse verweren van de zijde van de verdediging. Uit de Promis-bewijsmotiveringen blijkt echter in alle drie de gevallen de moeite die de rechtbanken hebben genomen om hun bewijsbeslissingen in begrijpelijke taal, als een inzichtelijk verhaal, uit te leggen. Gekeken naar de strafmotiveringen van de in dit onderzoek opgenomen vonnissen verandert er met de invoering van Promis ogenschijnlijk weinig ten opzichte van de oude motiveringspraktijk. De opname van een korte samenvatting van de bewezenverklaring en de standpunten van aanklager en verdediging dragen bij aan de inzichtelijkheid, zorgvuldigheid en controleerbaarheid van de strafbeslissing. Dit gebeurt echter nog niet consequent, zo zagen we in de strafmotivering van het Promis-vonnis van de rechtbank Breda. Inhoudelijk blijft de strafmotivering een verzameling strafverzwarende of – verminderende factoren, terwijl de onderlinge samenhang of hoe zwaar deze meespelen onduidelijk blijft: de straffen die worden opgelegd komen mijns inziens in de Promis-uitspraken niet minder ‘uit de lucht vallen’, dan in de strafmotiveringen van voor de invoering van Promis.

¹¹⁰ ‘Project motiveringsverbetering in strafvonnissen (PROMIS)’, <[www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak/Project+Motiveringsverbetering+in+Strafvonnissen+\(PROMIS\).htm](http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak/Project+Motiveringsverbetering+in+Strafvonnissen+(PROMIS).htm)>.

¹¹¹ *Veldonderzoek Promis* 2009, p. 7.

¹¹² A.w., p. 38.

Deel III

Verslag van het interview met strafrechter mr. Van Dellen

23 oktober 2009, Paleis van Justitie 's-Hertogenbosch

Nu volgt een verslag van het interview dat ik mr. Van Dellen, strafrechter in de sector 's-Hertogenbosch, op 23 oktober 2009, in het Paleis van Justitie te 's-Hertogenbosch, heb afgenomen. In de voorgaande zaaksvergelijkingen heb ik steekproefsgewijs onderzocht wat er in de praktijk van de Promis-beloofte overeind blijft. In dit interview heb ik mijn bevindingen voorgelegd, om deze te toetsen aan de praktijkervaring van een strafrechter. Van Dellen is vanaf het begin bij het project betrokken. Schuin gedrukt steeds eerst de vragen die ik heb gesteld, waarna een weergave van de antwoorden van Van Dellen volgt.

Stelling:

In de periode voor Promis heeft de zorgvuldigheid van de rechterlijke oordeelsvorming te lijden gehad onder het streven naar efficiëntie in de strafrechtelijke motiveringspraktijk.

Mr. Van Dellen begint als reactie op deze stelling met op te merken dat hij zich niet geheel kan vinden in een van de premissen die ten grondslag liggen aan de stelling. Hij legt uit dat het feit dat strafrechtelijke beslissingen voor de invoering van Promis gemiddeld genomen slecht werden uitgelegd niet zozeer voortkomt uit een streven naar efficiëntie, maar dat dit meer moet worden gezien als een gevolg van de hoge werkdruk in het gerechtelijk apparaat. In wezen werd de verantwoordingsplicht door de lagere rechter verschoven naar het moment dat de bewijsmiddelen die ten grondslag lagen aan het verkort vonnis, moesten worden overgelegd aan de rechter in hoger beroep.

Op de vraag of de zorgvuldigheid van de beslissing te lijden heeft gehad onder het feit dat deze slecht werden uitgelegd geeft hij stellig een ontkennend antwoord. Het raadkameren gebeurde wel zorgvuldig, maar de overwegingen die in raadkamer dragend waren geweest voor de uiteindelijke beslissing, kwamen alleen zeer kort en vaak in sjabloonteksten en standaard tekstblokken in het verkort vonnis. Ook werd zelden de moeite genomen waar mogelijk juridisch jargon of archaïsch taalgebruik te vermijden.

Bent u van mening dat er een noodzaak aanwezig was om te komen tot een kwaliteitsverbetering op het gebied van de motivering van het strafvonnis?

Voordat hij als strafrechter aan de gang ging, was mr. Van Dellen actief als bestuursrechter. Hij vertelt dat in het bestuursrecht vonnissen volgens hem zeer zorgvuldig en uitgebreid worden gemotiveerd. Toen hij als strafrechter kwam te werken was hij dan ook verbaasd over de kwaliteit van de motivering van het strafvonnis. 'Tenenkrommend' is het woord dat hij daarbij in de mond neemt. Beslissingen worden in een paar clichés afgedaan.

De noodzaak om tot een kwaliteitsimpuls te komen is volgens hem dan ook groot. Dat heeft te maken met de toegenomen mondigheid van de burger. Er wordt steeds kritischer gekeken naar het werk van de strafrechter. De strafrechter zal daarom beter zijn best moeten doen om zijn beslissingen uit te leggen. Dat beseffen rechters terdege, aldus Van Dellen. Met name jongere rechters maken zich hard voor het gebruik van eenvoudiger taal. Men is zich ervan bewust dat in het belang van de communicatie met de verdachte, de pers en de maatschappij in het algemeen een inzichtelijk en logisch verhaal zal moeten worden verteld om de strafrechtelijke beslissing, die immers zo zeer ingrijpt in het leven van betrokkenen bij het strafproces, te verantwoorden.

*Hoe kijkt u aan tegen de waarschuwing van Vellinga-Schootstra, dat het gebruik van meer ‘gewone mensen taal’ een bedreiging zou kunnen vormen voor de juridische scherpte van het vonnis, omdat daardoor mogelijk uit het oog wordt verloren dat bepaalde onderdelen van de bewezenverklaring niet zijn ‘afgedekt’?*¹¹³

Het gevaar van het gebruik van gewonere taal acht hij niet zo groot, maar hij wijst er wel op, dat, omdat de focus zo zeer is komen te liggen op het debat ter terechtzitting, men extra moet oppassen dat vanzelfsprekendheden ten aanzien van de bewezenverklaring niet worden overgeslagen bij de bewijsmotivering. Alle onderdelen uit de tenlastelegging moeten worden bewezen, ook de triviale en evidente waar ter zitting geen discussie over is gevoerd. Daar moet men extra alert op zijn als men een Promis-vonnissen schrijft. Hij geeft daarbij het voorbeeld van een Wegenverkeerswet zaak, waarbij iemand bij een aanrijding om het leven is gekomen. Op de terechtzitting wordt van de kant van de verdediging aangevoerd dat ten tijde van de aanrijding het stoplicht voor de verdachte op groen stond, terwijl er een deskundigenrapport ligt, waaruit zou moeten blijken dat het eigenlijk niet anders kan of het licht stond op rood op het moment dat de verdachte er door reed. Zo ongeveer het hele debat op de terechtzitting gaat daar dan over. Dan moet niet uit het oog worden verloren dat ook moet worden bewezen dat het slachtoffer is overleden. Vandaar dat een kopje ‘vaststaande feiten’ heel nuttig is.

Kunt u aangeven wat volgens u de belangrijkste feitelijke veranderingen zijn voor de motivering van het strafvonnis die de invoering van Promis met zich meebrengt?

De invoering van Promis heeft ertoe geleid dat bewijsvoeringen veel inzichtelijker zijn geworden. Omdat de bewijsconstructie meteen wordt uitgeschreven, zijn de transparantie en controleerbaarheid van de rechterlijke beslissing toegenomen. Vonnissen zijn daarmee ook een stuk lijviger geworden. Op het onderzoek ter terechtzitting heeft de invoering van Promis geen effect gehad en de behandeling in de raadkamer is eveneens goeddeels bij het oude gebleven. Dat laatste is het resultaat van het drukke zittingsroosters dat rechters krijgen opgelegd. Het lukt daardoor niet of zelden om een van de dagen kort na de zitting te raadkameren. Dat is volgens Van Dellen wel zeer wenselijk zijn, omdat

¹¹³ Vellinga-Schootstra 2008, p. 161.

zittingen nogal eens uitlopen en dan in raadkamer de vermoeidheid en de tijdsfactor rollen gaat spelen. Van Dellen legt uit, dat bij de rechtbank 's-Hertogenbosch is afgesproken, dat per MK-zitting een rechter en een secretaris elk een conceptvonnis schrijven. Soms hoeft er weinig meer aan het concept te worden gesleuteld, in een volgend geval is het precies andersom. Vaak worden zaken in de raadkamer uiteindelijk ter uitwerking verdeeld onder de betrokken rechters en secretarissen. De grote en meer ingewikkelde zaken worden gezamenlijk uitgewerkt, waarbij de diverse onderdelen van het vonnis weer worden verdeeld. Het uitwerken van de vonnissen neemt wel veel meer tijd in beslag dan voorheen.

Bij het opstellen van de motivering wordt geprobeerd dat in zo eenvoudige mogelijke taal te doen, in het bijzonder voor wat betreft de motivering van de strafmaat.

In hoeverre dragen deze veranderingen volgens u bij aan de door Promis beoogde kwaliteitsverbetering van de motivering van het strafvonnis?

De kwaliteitsimpuls ten gevolge van de invoering van invoering van Promis staat volgens mr. Van Dellen buiten kijf, die is enorm. Voorheen kon een verdachte nauwelijks achterhalen op grond van welke bewijsmiddelen hij werd veroordeeld of op welke gronden een raadsman in beroep tegen een vonnis zou kunnen gaan. In bepaalde gevallen waarin beroep tegen een vonnis werd ingesteld en een dossier na enkele maanden weer uit de dossierkast te voorschijn werd gehaald om de bewijsmiddelen uit te werken, werd wel eens duidelijk dat een zaak in wezen verre van waterdicht was, omdat bepaalde onderdelen van de bewezenverklaring bij nader inzien lastig te bewijzen waren.

Nu ligt het accent op het appèlklar maken van de beslissing, aldus Van Dellen. Het uitschrijven van de bewijsconstructie heeft een belangrijke controlefunctie. Met de tenlastelegging, de bewijsmiddelen en de pleitnota van de verdediging naast elkaar wordt nog eens zorgvuldig nagegaan of er geen zwakke plekken in de bewijsvoering zitten en of er geen verweren van de zijde van de verdediging zijn overgeslagen.

De kwaliteitsverbetering zit hem volgens Van Dellen dus vooral in de veranderde benadering van de bewijsvoering. Voor wat betreft de strafmotivering is er weinig veranderd. Hij stelt dat het moeilijk blijft om in simpele, maar toch juridisch juiste bewoordingen uit te leggen waarom je nou net tot die ene strafmaat komt. Vaak heb je daar al tekstblokken over geschreven die prima voldoen. Verder is lastig uit te leggen waarom bijvoorbeeld bij zware misdrijven 6 jaar gevangenisstraf en niet 8 wordt opgelegd. Zo blijft de strafmotivering een verzameling strafverzwarende of –verminderende factoren en wordt er veelvuldig gewerkt met standaard tekstblokken. Die praktijk moet niet als problematisch worden beschouwd. Wanneer bijvoorbeeld in een drugszaak in een standaard tekstblok wordt overwogen dat drugsgebruik gevaar voor de volksgezondheid oplevert, zal een ieder die dat leest dat wel begrijpen.

Promis belooft beterschap voor wat betreft de motivering van het strafvonnis. Leuzen als ‘motivering op maat’ en ‘inzicht in de gedachtegang van de rechter’ bieden in de praktijk weinig houvast. Uit het bewijs- en strafmotiveringsmodel zijn concretere handvaten te extraheren.

Hoe schat u de kans in, dat Promis verwordt tot enkele extra punten op de checklist van de rechter, die aan de minimum vereisten probeert te voldoen, die aan de motivering van het strafvonnis worden gesteld?

Mr. Van Dellen legt als reactie op deze vraag uit dat in ieder geval bij de rechtbank 's-Hertogenbosch in de praktijk niet al te veel waarde wordt gehecht aan het model B&S. Dat model is al snel losgelaten en wordt niet als bindende leidraad gehanteerd. Het kopje ‘vaststaande feiten’ is daarvan overgebleven. Bij de rechtbank 's-Hertogenbosch wordt veeleer de ‘best practice’ methode aangehouden.

Nogmaals, de belangrijkste verandering die de invoering met Promis met zich mee heeft gebracht is het feit dat de bewijsconstructie volledig wordt uitgeschreven en daarin gaat de rechter volgens mr. Van Dellen zeker niet minimalistisch te werk. Hij constateert bij zichzelf en ook onder collega's dat er met meer plezier wordt gewerkt. Dat heeft te maken met het feit, dat de rechter nu meer dan vroeger ook zelf vonnissen schrijft.

In een onderzoek naar de effectiviteit van het Promis model, spreken Van der Hoven en Plug het vermoeden uit, dat het strafmotiveringsmodel de rechter, die een duidelijke samenhang in zijn argumenten probeert aan te brengen, juist in de weg zit. Het model geeft aan welke factoren in de strafmotivering dienen te worden opgenomen, maar niet hoe deze in een inzichtelijke argumentatiestructuur kunnen worden geplaatst.¹¹⁴

In mijn eigen onderzoek heb ik aanwijzingen gevonden dat ook het bewijsmotiveringsmodel de rechter, die probeert zijn argumenten op een heldere manier uiteen te zetten, zou kunnen hinderen.

Exemplarisch is de bewijsconstructie van een recent Promis vonnis van de rechtbank Breda.¹¹⁵ De inspanningen van de rechtbank ten spijt, is het, door de geforceerd aandoende opzet van de bewijsconstructie, moeilijk te achterhalen op welke bewijsmiddelen de overtuiging stoelt, dat de ten laste gelegde feiten wettig zijn te bewijzen of wat de rechtbank doet met de namens de verdediging naar voren gebrachte verweren.

Denkt u dat het Promis model in bepaalde gevallen een obstakel vormt voor de rechter bij het formuleren van een argumentatief logische motivering?

Wanneer de bestanddelen van de tenlastelegging en de verweren van de zijde van de verdediging niet systematisch, één voor één, worden behandeld, ontstaat het gevaar dat de bewijsoverwegingen niet volledig de tenlastelegging ‘afdekken’, of dat niet afdoende wordt gereageerd op verweren, aldus Van Dellen. Hij pleit ervoor een vaste volgorde aan te houden, waarbij eerst een opsomming van de

¹¹⁴ Van den Hoven & Plug 2008, p. 264 e.v.

¹¹⁵ Rb. Breda 13 juli 2009, LJV BJ2437.

bewijsmiddelen wordt opgenomen in het vonnis, deels onder een kopje ‘vaststaande feiten’, en de rechtbank daarna ingaat op van de twistpunten, waarover ter terechtzitting is gedebatteerd, waarbij de kerntwistpunten eventueel onder afzonderlijke kopjes aan de orde kunnen komen (bijvoorbeeld was er sprake van voorbedachte raad of noodweer?).

Hebben aspecten die meer nadruk krijgen in de motivering van het Promis vonnis dan in de periode voor Promis gebruikelijk was volgens u invloed op de rechterlijke oordeelsvorming? Hebt u het idee dat bepaalde argumenten zwaarder zijn gaan wegen?

Volgens Van Dellen is er meer aandacht gekomen voor het standpunt van het OM. Vrijspraken worden uitvoeriger gemotiveerd. Er wordt geprobeerd aan de officier van justitie inzichtelijk te maken waarom wordt afgeweken van de strafeis.

Hij stelt dat de invoering van Promis geen invloed heeft op de kwaliteit van de beslissing in de raadkamer. Vanwege tijdsdruk en vermoeidheid bij raadkameren na een lange zittingsdag wordt er over het algemeen minder uitvoerig geraadkamerd dan eigenlijk zou moeten bij een Promis-vonnis. Doordat de bewijsconstructie wordt uitgeschreven wordt in vergelijking met voorheen beter geverifieerd of men compleet is. De tenlastelegging en de pleitnota worden bij het opstellen van de motivering direct nog eens nagelopen, zodat het risico dat bepaalde zaken worden vergeten afneemt. Zodoende heeft de invoering van Promis volgens Van Dellen het effect, dat met het opstellen van de motivering van het strafvonnis, de beslissing beter dan voorheen wordt gecontroleerd door de rechter zelf. En dat is winst voor de zorgvuldigheid van die beslissing.

Resultaten

Van Dellen sluit zich aan bij de conclusie uit het eerste hoofdstuk, dat een noodzaak aanwezig was om te komen tot een kwaliteitsverbetering op het gebied van de strafmotivering van het strafvonnis. Het feit dat beslissingen vaak in een paar clichés werden afgedaan, waarbij overwegingen die tot de beslissing hadden geleid vaak niet in het vonnis werden opgenomen, beschouwt hij niet zozeer als een gevolg van een streven naar efficiëntie, als wel als een gevolg van de hoge werkdruk in het gerechtelijk apparaat. Volgens hem werd, doordat doorgaans verkort werd gevonnisd, de verantwoordingsplicht van de lagere rechter vooruitgeschoven naar het moment dat de bewijsmiddelen moesten worden uitgewerkt, om deze ter toetsing voor te leggen aan de rechter in hoger beroep. Deze situatie was niet langer houdbaar met het oog op de toegenomen mondigheid van de burger. Het verhaal achter een strafrechtelijke beslissing, die immers sterk ingrijpt in het leven van betrokkenen bij het strafproces, zal moeten worden gecommuniceerd naar de verdachte, het Openbaar Ministerie, de pers, de maatschappij, aldus Van Dellen.

Met de invoering van Promis is het accent komen te liggen op het appel-klaar maken van het vonnis, waardoor de verantwoordingsplicht is komen te liggen bij het moment van het opmaken van het

vonnis. De belangrijkste verandering die de invoering van Promis met zich meebrengt is volgens Van Dellen dan ook dat de bewijsconstructie nu meteen wordt uitgeschreven. Daardoor wordt de inzichtelijkheid van de beslissing vergroot, evenals de controle door de rechter van zijn eigen beslissing. Voorheen bleek wel eens dat, wanneer bewijsmiddelen na enkele maanden moesten worden uitgewerkt, omdat beroep tegen een bepaalde beslissing was ingesteld, onderdelen van de bewezenverklaring moeilijk waren te bewijzen, zo gaf hij aan. Daarbij in ogenschouw nemend dat een raadsman of officier van justitie voorheen in beroep zou moeten tegen een beslissing, waarvan, op basis van het vonnis, onduidelijk was op welke gronden deze steunde, dan is volgens Van Dellen niet anders te concluderen dan dat de kwaliteitsimpuls van de invoering van Promis op de motivering van het strafvonnis enorm is.

Voor wat betreft de strafmotivering verandert met de invoering van Promis in de praktijk weinig, aldus Van Dellen. Het blijft lastig voor de strafrechter om uit te leggen waarom in het ene geval 6 en in het andere 8 jaar gevangenisstraf wordt opgelegd. Van Dellen is van mening dat de praktijk, waarin veelvuldig gebruik wordt gemaakt van standaard tekstblokken, niet als problematisch moet worden beschouwd, omdat die tekstblokken overwegingen bevatten, die door een ieder die deze leest, kunnen worden begrepen en als redengevend voor strafsoort en –maat zullen worden aangenomen.

Van Dellen constateert dat rechters met de invoering van Promis proberen waar mogelijk juridisch jargon en archaisch taalgebruik te vermijden en motiveringen van hun beslissing in eenvoudiger taal uit te leggen. Vanwege het gevaar van verlies van juridische scherpte van het vonnis moet daarbij echter goed in het oog worden gehouden dat alle onderdelen van de bewezenverklaring voldoende zijn ‘afgedekt’. Een kopje ‘vaststaande feiten’ kan daarbij helpen. Bovendien pleit hij ervoor dat voor de opzet van het vonnis wordt uitgegaan van een standaard opmaak, geïnspireerd op het ‘Best Practice’-model. Van Dellen constateert dat het plezier, dat rechters aan hun werk ontlene, is toegenomen en geeft aan dat dit te maken heeft met het feit, dat rechters meer dan voorheen zelf de motivering van hun beslissingen uitschrijven.

Een probleem blijft de werkdruk op het gerechtelijk apparaat, die met de invoering van Promis verder toeneemt. Daardoor blijft er te weinig ruimte om in raadkamer beslissingen dermate nauwgezet door te nemen, dat de beslissing erdoor zorgvuldiger wordt. Volgens Van Dellen is het wenselijk om kort na de zittingsdag te raadkameren, omdat op de dag zelf, vanwege het drukke zittingsrooster, tijdsdruk en vermoeidheid een rol gaan spelen.

Samenvatting

In het voorgaande heb ik getracht te onderzoeken welke invloed de landelijke invoering van de Promis-werkwijze voor de motivering van het strafvonnis heeft op de zorgvuldigheid van de rechterlijke oordeelsvorming. Het is te vroeg om een vergelijkend onderzoek uit te voeren naar verschillen in percentages tussen uitspraken gedaan in de dagen voor de invoering van Promis en de periode daarna in bijvoorbeeld het aantal gerechtelijke dwalingen.¹¹⁶ En we kunnen niet in het hoofd van de rechter kijken. Om de Toetsingscommissie aan te halen zoals zij zich uitlaat in het Eindrapport Promis II: 'De strafrechter communiceert door middel van zijn uitspraken.'¹¹⁷ Daarom heb ik geprobeerd verschillen in de uitingsvorm van het proces van de rechterlijke oordeelsvorming te vinden en te waarderen.

Nu volgt een samenvatting van de weg die ik heb bewandeld om een antwoord op mijn vraag te kunnen formuleren.

De motivering van het strafvonnis moet beter

In het eerste hoofdstuk van deel I ben ik begonnen met een ruw beeld te schetsen van de ontevredenheid die naar het zich laat aanzien leeft in de maatschappij ten aanzien van het strafrecht en de strafrechtspraak in het bijzonder. Deze lijkt te zijn aangevoeld door de zittende magistratuur, getuige de beloften die op de website van de Raad voor de Rechtspraak zijn terug te vinden.¹¹⁸

Onmiskenbaar is dat de aandacht van de massamedia voor het strafrecht de afgelopen decennia is toegenomen. Veel meer zaken dan voorheen krijgen uitgebreide media-aandacht. Dat geldt met name voor zaken waarin fouten zijn gemaakt. In de wetenschap is een roep te signaleren voor een begrijpelijker strafrechtspraak. Vanuit de politiek klinkt geregeld de roep om zwaardere straffen en uit onderzoek blijkt dat burgers op de stoel van de rechter wellicht aanzienlijk zwaardere straffen zouden opleggen. Al met al kan worden gesteld dat het gezag van de strafrechter en de acceptatie van diens beslissingen niet meer zo vanzelfsprekend zijn als ze ooit waren.

Om het geschade vertrouwen te herstellen, zal de strafrechter in de eerste plaats uiteraard zorgvuldige, rechtvaardige beslissingen moeten (blijven) nemen en bovendien moeten deze beslissingen als zodanig kenbaar worden gemaakt aan betrokkenen bij het strafproces. Dat laatste kan de rechter doen door middel van de motivering van het strafvonnis. In art. 121 van de Grondwet is vastgelegd dat vonnissen de gronden inhouden waarop zij berusten. Voor het strafvonnis wordt deze motiveringsverplichting herhaald in art. 359 Sv. Volgens Corstens heeft deze verplichting drie functies: de rechter wordt tegenover zichzelf gedwongen rekenschap af te leggen, de motivering dient om betrokkenen uit te

¹¹⁶ Als dit al mogelijk is.

¹¹⁷ *Eindrapport Promis II*, p. 35.

¹¹⁸ 'Kwaliteit van de rechtspraak', <www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak.htm>.

leggen op welke gronden de beslissing steunt en door de motivering wordt de controle van de beslissing in hoger beroep of cassatie vergemakkelijkt. In de praktijk blijkt echter dat met name vanwege de grote werkdruk op het gerechtelijk apparaat de afgelopen decennia steeds minimaler werd gemotiveerd.

De belofte van Promis

Het Project motiveringsverbetering in strafvonnissen, waarover het tweede hoofdstuk van deel I handelt, is opgezet om te komen tot een betere communicatie van de strafrechtelijke beslissing ‘naar buiten toe’. Kerngedachte is de ‘motivering op maat’: de aandacht gaat vooral uit naar onderwerpen ten aanzien van de bewijs- en strafmotivering, waarover procesdeelnemers uiteenlopende standpunten innemen en die punten van de beslissing die in het licht van het onderzoek ter terechtzitting bij partijen ‘verbazing’ wekken. De redengevende feiten en omstandigheden zullen meer dan voorheen verhalenderwijs worden weergegeven, waarbij zal worden verwezen naar de vindplaats van bewijsmiddelen. Ook de strafsoort en –maat zullen meer worden toegelicht.

Uit de eerste pilot, waaraan een vijftal rechtbanken deelnam, alsmede het gerechtshof Arnhem, kwam naar voren dat een noodzakelijke kwaliteitsinhaalslag zou zijn te behalen door de invoering van een andere manier van motiveren, de Promis-methode, mits daartoe extra mensen en middelen zouden kunnen worden ingezet. Met het oog op landelijke invoering van deze nieuwe manier van motiveren, waartoe overigens al voor de afsluiting van het vervolgproject werd besloten, werd Promis II opgezet, met als doel een inventarisatie te maken van de te verwachten werklastverzwaring en tevens het model voor deze nieuwe manier van motiveren verder uit te werken om zodoende tot een uniform model voor de motivering van het strafvonnis te komen.

Begin 2008 verscheen de Best Practice-bundel, waarin in de vorm van een modelvonnis een methode voor de motivering van het strafvonnis wordt beschreven. Benadrukt wordt dat er geen sprake is van ‘de’ Promis-methode, maar dat een vaste opbouw in uitspraken wordt aanbevolen, omdat dat bijdraagt aan de inzichtelijkheid van de beslissing. Een vast model kan echter ‘in de weg zitten’. Uitgangspunt blijft de ‘motivering op maat’. Uit het Veldonderzoek Promis, dat in maart 2009 verscheen, werd duidelijk hoe de stand van zaken is met betrekking tot de implementatie van Promis. Deze blijkt behoorlijk divers te verlopen.

Promis wordt over het algemeen positief ontvangen. Uit de diverse publicaties van de Raad van de Rechtspraak komt naar voren dat betrokkenen bij het strafproces menen dat Promis een sterke kwaliteitsverbetering met zich meebrengt. De inzichtelijkheid van de beslissing wordt erdoor vergroot en het vonnis krijgt een grotere overtuigingskracht waardoor het gezag van de beslissing wordt vergroot. Hoewel veel rechters in het begin enigszins sceptisch tegenover de nieuwe benadering stonden, geven de meeste rechters aan met meer plezier te werken wanneer Promis wordt gevolgd. De

Hoge Raad heeft zich positief uitgelaten over de Promis-methode, maar waarschuwt wel voor enkele valkuilen. Vanuit de literatuur klinken eenzelfde soort geluiden: hoopvol doch alert.

Het proces van strafrechtelijke oordeelsvorming

Om de invloed van de veranderingen in de strafrechtelijke motiveringspraktijk te kunnen plaatsen ten opzichte van de zorgvuldigheid van het tot stand komen van de strafrechtelijke oordeelsvorming, moet ik bekijken hoe dat proces verloopt. Daarvoor kan ik deels te rade gaan bij de rechtsvindingstheorie, maar onmiskenbaar is ook een psychologisch aspect bij dit proces aanwezig. In het derde hoofdstuk nam ik de conclusie over dat van te voren geen formule is op te stellen voor de manier waarop het proces verloopt, dat uiteindelijk tot de strafrechtelijke beslissing leidt. Vanaf het eerste moment waarop de rechter in aanraking komt met het rechtsmateriaal, wordt in belangrijke mate onbewust, intuïtief een inschatting gemaakt van wat dat materiaal vereist. Tijdens de inventarisatie van het rechtsmateriaal wordt deze steeds beoordeeld en gewaardeerd, waardoor de inschatting van wat het materiaal vereist, wordt beïnvloed. Nadat het materiaal is verzameld en gewaardeerd, moet de hermeneutische cirkel, waarbinnen de interactie tussen normen en feiten plaatsvindt, worden doorbroken, door de inname van een standpunt door de rechter.

Vervolgens moet dat standpunt, deze rechterlijke overtuiging, worden gerationaliseerd, door deze te toetsen aan rationele argumenten en volgt de uiteindelijke beslissing. In theorie is de juiste volgorde dat de rechter op basis van de wettelijke bewijsmiddelen wordt overtuigd dat een bepaalde beslissing de juiste is. In psychologisch onderzoek vinden we aanwijzingen dat eerst de overtuiging tot stand komt, waarbij rechtsgevoel, intuïtie en ervaring belangrijke rollen spelen, en dat vervolgens die overtuiging aan het bewijs wordt getoetst.

Ten slotte wordt de beslissing op schrift gesteld en gemotiveerd. In (rechts)psychologische literatuur wordt aangenomen dat de criteria die worden gesteld aan de uitleg van een beslissing invloed hebben op de beslissing zelf. Wanneer ons bijvoorbeeld wordt gevraagd goed na te denken over een bepaalde beslissing gaan bepaalde argumenten een belangrijkere rol spelen: gevoelmatige argumenten, die minder duidelijk in woorden kunnen worden gevat, raken meer op de achtergrond ten opzichte van meer rationele argumenten. Gommer stelt, dat wanneer de argumenten die ten grondslag lagen aan het vonnis in de zaak van de Schiedammer Parkmoord in de motivering zouden zijn verwerkt volgens Promis, de kans op fouten kleiner zou zijn geweest.

De belofte in de praktijk?

In een vergelijkend onderzoek van een zestal vonnissen, evenveel vonnissen op de oude manier gemotiveerd als 'gepromiste' uitspraken van drie verschillende rechtbanken, ben ik op zoek gegaan naar uiterlijke verschillen tussen beide manieren van motiveren. Het doel van het vergelijkend

onderzoek is door middel van een methode van falsificatie te bekijken, in hoeverre het ideaal dat met de invoering van Promis wordt nagestreefd, zijn neerslag vindt in de praktijk van de motivering van de strafrechtelijke beslissing.

De uitspraken, die ik als onderwerp van het onderzoek heb gebruikt, heb ik geselecteerd op basis van de overeenkomsten tussen de zaken: alle zaken speelden in eerste aanleg en in alle gevallen werden verdachten veroordeeld voor drugsgelateerde feiten. Bovendien meen ik dat de zaken illustraties vormen voor enkele opvallende veranderingen op het gebied van de motivering van het strafrechtelijk vonnis. Omdat de bewijsbeslissing en de beslissing betreffende strafsoort en –maat twee afzonderlijke beslissingen inhouden, heb ik deze steeds als zodanig behandeld.

Met een aantal voorbeelden heb ik geïllustreerd, hoe divers Promis bij de verschillende rechtbanken wordt geïmplementeerd. Op een aantal punten lijkt geen overeenstemming te bestaan tussen de gerechten over de opmaak van het vonnis en de invulling die Promis daarin moet krijgen, zoals het al dan niet opnemen van een kopje ‘vaststaande feiten’, de opname van standpunten van aanklager en verdediging en of de reactie van de rechtbank op verweren van de verdediging apart moet worden opgenomen, dan wel door de bewijsconstructie dient te worden geweven.

Het meest in het oog springende verschil dat de invoering van Promis met zich meebrengt ten opzichte van de oude *bewijsmotiveringspraktijk* is dat in het Promis vonnis de bewijsconstructie direct wordt uitgewerkt. In de vonnissen van voor Promis die ik in mijn zaaksvergelijking heb opgenomen wordt een bewijsconstructie niet opgenomen: er wordt steeds verkort gevonnist.

Vervolgens valt de veranderde rol van aanklager en verdediging op: de standpunten van Openbaar Ministerie en de verdediging worden, in twee van de drie Promis-vonnissen, expliciet opgenomen en gaan vooraf aan de beoordeling van de tenlastelegging door de rechtbank, waardoor het vonnis meer parallellen gaat vertonen met het onderzoek ter terechtzitting. Er wordt meer aandacht besteed aan punten waarover tussen partijen discussie bestaat. Ook in twee van de drie Promis-vonnissen worden verweren van de kant van de verdediging (als vanouds) één voor één behandeld. In het vonnis waarin dat niet gebeurt, wordt de volgorde van de tenlastelegging losgelaten, om eerst de eenvoudiger te bewijzen feiten te behandelen en de feiten waarover discussie is geweest daarna te behandelen.

Hoewel er ook een Promis-vonnis aan de orde is gekomen, waaruit blijkt welk een winst te behalen is door toepassing van de Promis-methode op het gebied van overzichtelijkheid en leesbaarheid, blijkt uit bedoeld vonnis dat Promis, wanneer de richtlijnen iets anders worden geïnterpreteerd, ook lastige puzzels kan opleveren en de methode een averechts effect kan hebben.

Voor wat betreft de strafmotivering lijkt er op basis van de in mijn vergelijking aan de orde gestelde vonnissen minder verandert. Ook hier worden anders dan voorheen de standpunten van OM en verdediging opgenomen voorafgaand aan het oordeel van de rechtbank, maar verder zien we veel dezelfde tekstblokken terug, aangevuld met enkele nieuwe standaard tekstblokken wellicht. De strafmotivering blijft kennelijk vooral een verzameling stafverzwarende dan wel –verlichtende factoren, terwijl moeilijk is aan te geven hoe deze zich onderling verhouden.

De reflectie van de praktijkervaring

Vanwege de beperkte omvang van het vergelijkend onderzoek is het niet mogelijk om daaruit harde conclusie te trekken. Wel kan ik mijn constatering toetsen aan de ervaringen van iemand uit de praktijk door middel van het afnemen van een interview.

Tijdens het interview met strafrechter mr. Van Dellen benadrukte deze de noodzaak om te komen tot een kwaliteitsverbetering op het gebied van de motivering van het strafvonnis. De strafrechtelijke motiveringspraktijk heeft zich in een richting ontwikkeld waar beslissingen vanwege tijdsdruk op het gerechtelijk apparaat zeer beknopt, in een paar clichés worden afgedaan. Omdat doorgaans verkort wordt gevonnist, wordt de verantwoordingsplicht in wezen doorgeschoven naar het moment waarop de bewijsmiddelen die ten grondslag liggen aan het vonnis moeten worden uitgewerkt, omdat de rechter in hoger beroep zich over een zaak heeft te buigen. Vanwege het belang van communicatie van de strafrechtelijke beslissing met een steeds mondiger kritische samenleving, moest er iets aan deze praktijk worden veranderd.

De kwaliteitsimpuls ten gevolge van de invoering van Promis is enorm, aldus Van Dellen. De belangrijkste verandering die de invoering van Promis met zich meebrengt is volgens Van Dellen dat de bewijsconstructie direct in het vonnis wordt opgenomen. De inzichtelijkheid van de beslissing wordt daardoor vergroot, terwijl de rechter zijn eigen beslissing nauwgezet controleert.

De invoering van Promis is voor wat betreft de strafmotivering minder ingrijpend geweest, aldus Van Dellen. Deze blijft bestaan uit strafverzwarende of –verminderende factoren, terwijl moeilijk is aan te geven hoe deze zich verhouden.

Op de zorgvuldigheid van de beslissing in raadkamer heeft de invoering van Promis geen invloed: vanwege tijdsdruk en vermoeidheid blijft aan het eind van een zittingsdag van de meervoudige kamer te weinig ruimte om beslissingen nog eens goed door te nemen.

Van Dellen pleit voor het gebruik van een standaard opzet als uitgangspunt voor de motivering van het strafvonnis, omdat dit de zorgvuldigheid van de beslissing ten goede komt.

Eindconclusie

De centrale vraag in dit onderzoek luidt:

Welke invloed heeft de invoering van de Promis-werkwijze voor de motivering van het strafvonnis op de zorgvuldigheid van de rechterlijke oordeelsvorming?

Om deze vraag te beantwoorden heb ik eerst onderzocht wat de aanleidingen zijn geweest die tot de invoering van Promis hebben geleid. Daarna heb ik bekeken welke veranderingen de invoering van Promis behelst tot stand te brengen. Het derde hoofdstuk van deel I handelde over het tot stand komen van de rechterlijke oordeelsvorming.

In deel II heb ik door middel van een vergelijkend onderzoek van een aantal vonnissen onderzocht in hoeverre het ideaal dat door Promis wordt nagestreefd, in de strafrechtelijke motiveringspraktijk wordt verwezenlijkt. Daarbij heb ik de methode van falsificatie toegepast. Ten slotte heb ik de resultaten van het literatuuronderzoek en het vergelijkend onderzoek middels een interview getoetst aan de ervaringen van een strafrechter die de invoering van Promis vanuit de praktijk heeft meegekregen en actief met Promis werkt.

In het geval van een veroordeling zal de strafrechter twee beslissingen moeten nemen, waartussen we voor de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag een onderscheid hebben moeten maken. Eerst moet een antwoord worden gevonden op de vraag: 'heeft de verdachte het gedaan?' Natuurlijk horen daarbij de formele voorvragen en de vragen betreffende strafbaarheid van feit en verdachte, maar Promis richt zich in het bijzonder op de motivering van de bewijs(- en straf)beslissing, vandaar dat ik dat ook heb gedaan. De tweede beslissing moet worden genomen als is geconstateerd dat de verdachte dient te worden gestraft voor het bewezen verklaarde feit, namelijk, wat die straf dan moet zijn.

Die eerste beslissing, de bewijsbeslissing, is een beslissing die navolgbaar moet zijn. Met het oog op het ingrijpende karakter van de strafrechtelijke beslissing in het leven van betrokkenen bij het strafproces en de rechtszekerheid, is het uitermate belangrijk dat het verhaal achter de beslissing ('de verdachte heeft het gedaan') klopt. Uiteraard bestaan er beroepsmogelijkheden - dat doet allerm minst afbreuk aan het feit dat de beslissing zo zorgvuldig mogelijk moet worden genomen.

Wat dat betreft houdt Promis een mooie belofte in. Een duidelijk verhaal betreffende de bewijsbeslissing draagt immers bij aan de interne controle van de rechter van zijn beslissing en ook aan de controleerbaarheid ervan in hoger beroep, terwijl de beslissing tegelijk beter gecommuniceerd wordt naar betrokkenen bij het strafproces. In ogenschouw nemend dat een

raadsman of officier van justitie voorheen in beroep zou moeten tegen een, doorgaans verkort gevonniste, beslissing, waarvan onduidelijk was op welke gronden deze steunde, dan is niet anders te concluderen dan dat de kwaliteitsimpuls van de invoering van Promis niet alleen op de motivering van het strafvonnis, maar ook op het strafproces als zodanig enorm is. Het grote winstpunt voor de zorgvuldigheid van de strafrechtelijke oordeelsvorming als gevolg van de invoering van Promis is namelijk dat in het vonnis direct de bewijsconstructie wordt uitgewerkt. Bovendien lijken rechters moeite te doen om van de bewijsmotivering een helder, inzichtelijk verhaal te maken, hoewel zij daar niet altijd in slagen.

Uniformiteit in de vormgeving van de bewijsconstructie is niet bereikt. Met een aantal voorbeelden heb ik geïllustreerd, hoe divers Promis bij de verschillende rechtbanken wordt geïmplementeerd. Ik meen dat een verklaring van de oorzaak van deze diversiteit kan worden gevonden in, in de eerste plaats, het feit dat Promis nieuw is, ten tweede, dat elke zaak zijn eigen nuances heeft en daardoor een specifieke benadering vereist en in de derde plaats dat de verschillende rechtbanken er verschillende motiveringsgewoonten op na houden die (deels) behouden blijven met de invoering van Promis. Absolute uniformiteit is niet te verwezenlijken en mijns inziens ook niet wenselijk. Er is immers vooraf geen formule op te stellen voor de manier waarop de bewijsbeslissing tot stand komt en dientengevolge ook niet voor de manier waarop deze kan worden uitgelegd. Echter, het gebruik van een standaard model als uitgangspunt voor de motivering van de bewijsbeslissing bevordert de rechtseenheid en kan helpen psychologische valkuilen te vermijden. Wanneer meer overeenstemming wordt bereikt over het model dat als uitgangspunt heeft te dienen voor de motivering van de bewijsbeslissing, kan dat bijdragen aan de inzichtelijkheid en controleerbaarheid, en daarmee aan de zorgvuldigheid van de bewijsbeslissing.

Ook de beslissing over strafsoort en –maat kan uiteraard geen willekeurige zijn, maar die beslissing is lastiger in een te beredeneren argumentatie te vatten dan de beslissing omtrent het bewijs. Bij het bepalen van de straf door de rechter lijkt ‘de sprong’ groter: de knoop moet worden doorgehakt, terwijl erg moeilijk is te verklaren waarom een maand gevangenisstraf meer of minder wordt opgelegd. In de motivering is dit terug te zien. Met de invoering van Promis is op het gebied van de motivering van de strafbeslissing minder winst behaald, dan op het gebied van de motivering van de bewijsbeslissing. Dat komt doordat de Promis-methode onvoldoende uiteenzet wat een goede strafmotivering is: er worden geen criteria aangereikt om argumenten te verbinden met de strafbeslissing. Een mogelijke oplossing voor deze hiaat is een model geïnspireerd op de vergelijkingsmethode van Wiarda, maar of een dergelijk model wenselijk en haalbaar is, dat is een vraag die uitnodigt tot verder onderzoek.

Promis brengt door de invoering van een nieuwe methode van motiveren bepaalde processuele veranderingen met zich mee. Een aspect dat in dit onderzoek onderbelicht is gebleven is het gevolg

daarvan op de werkdruk op het gerechtelijk apparaat. Die was al groot en neemt alleen maar toe wanneer vonnissen moeten worden gepromist. Zoals mr. Van Dellen te kennen gaf, blijft vanwege het drukke zittingsschema vaak weinig tijd om in raadkamer beslissingen nog eens zorgvuldig door te nemen. De discussie over de haalbaarheid van 100% Promis of anders wellicht een bepaald selectiebeleid wordt nog gevoerd.¹¹⁹

¹¹⁹ Zie bijvoorbeeld het *Veldonderzoek Promis* 2009, p. 39 e.v.

Literatuurlijst

Asser/Scholten 1974

P. Scholten, Mr. C. Asser's Handleiding tot de Beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Algemeen Deel, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1974.

Brouns 1991

P.J.H.M. Brouns, 'De bewijsmotivering in strafzaken', in: G. Knigge (red.), *Leerstukken van Strafprocesrecht*, Groningen: Wolters-Noordhoff 1991, p. 161-170.

Brouns 1998

P.J.H.M. Brouns, 'De bewijsmotivering in strafzaken', in: Knigge 1998, p. 189-224.

Brouns 2001

P.J.H.M. Brouns, 'De bewijsmotivering in strafzaken', in: G. Knigge (red.), *Leerstukken van Strafprocesrecht*, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 179-210.

Bruinsma 2000

F. Bruinsma, 'Het (zelf)beeld van de rechter - Rechter, organisatie en rechtspraak: beeld en zelfbeeld', *Trema* 2000, p. 443-447.

Van de Bunt & Mevis 2004

H.G. van de Bunt & P.A.M. Mevis, 'Het rechterlijk oordeel in strafzaken ter discussie', in: De Keijsser & Elffers 2004, p. 5-20.

Corstens 2004

G.J.M. Corstens, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Arnhem: Kluwer 2004.

Crombag, Van Koppen & Wagenaar 1992

H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken: De Psychologie van Strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam: Contact 1992.

Crombag 2007

H. Crombag, 'Waarom rechters zo vaak niet behoorlijk uitleggen', in: Malsch & Van Manen 2007, p. 7-13.

Dijksterhuis 2009

A. Dijksterhuis, *Het slimme onbewuste*, Amsterdam: Bert Bakker 2009.

Dreissen 2006

W. Dreissen, 'Vonnissen zonder bewijsmiddelen', *NJB* 2006, p. 85-86.

Eindrapport Pilot PROMIS 2005

Eindrapport Pilot PROMIS. Project motiveringsverbetering in strafzaken, Arnhem: Raad voor de Rechtspraak 2005.

Eindrapport Promis II 2007

Eindrapport Promis II. Project motiveringsverbetering in strafvonnissen, Den Bosch: Raad voor de Rechtspraak 2007.

Elffers & De Keijser 2004

H. Elffers & J.W. de Keijser, 'Het geloof in de kloof: wederzijdse beelden van rechters en publiek', in: De Keijser & Elffers 2004, p. 53-84.

Gommer 2008

H. Gommer, *Onder de rechter* (diss. Tilburg), Nijmegen: WLP 2008.

Van den Hoven & Plug 2008

P.J. van den Hoven & H.J. Plug, 'Naar een verbetering van strafmotiveringen. Een onderzoek naar de effectiviteit van het PROMIS model', *TvT* 2008, p. 249-267.

Van den Hoven & Plug 2009

P.J. van den Hoven & H.J. Plug, 'Wat Promis kan leren over de begrijpelijkheid van de rechtstaal', *NJB* 2009, p. 1156-1159.

De Hullu 1998

J. de Hullu, 'De strafmotivering', in: Knigge 1998, p. 247-262.

De Keijser, Van de Bunt & Elffers 2004

J.W. de Keijser, H.G. van de Bunt & H. Elffers, 'Strafrechters over maatschappelijke druk, responsiviteit en de kloof tussen rechter en samenleving', in: De Keijsser & Elffers 2004, p. 21-52.

De Keijsser & Elffers 2004

J.W. de Keijser & H. Elffers (red.), *Het maatschappelijk oordeel van de strafrechter. De wisselwerking tussen rechter en samenleving*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004.

De Keijser & Elffers 2007

J.W. de Keijser & H. Elffers, 'Onbegrip voor het strafoordeel bedreigt het draagvlak voor het rechtssysteem niet', in: Malsch & Van Manen 2007, p. 115-127.

De Keijsser, Van Koppen & Elffers 2006

J.W. de Keijser, P.J. van Koppen & H. Elffers, *Op de stoel van de rechter: Oordeelt het publiek net zo als de strafrechter?*, Den Haag: Raad voor de Rechtspraak 2006.

Kennedy 2004

D. Kennedy, 'Een linkse fenomenologische kritiek op de rechtsvindingstheorie van Hart en Kelsen', *R&R* 2004, p. 242-257.

Van Klink 2001

B.M.J. van Klink, 'Rechtsvinding en rechtszekerheid in het strafrecht', in: E.J. Broers & B.M.J. van Klink (red.), *De rechter als rechtsvormer*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2001, p. 197-220.

Kloosterhuis 2006

H. Kloosterhuis, *Reconstructing Interpretative Argumentation in Legal Decisions, A pragma-dialectical approach*, Amsterdam: Sic Sat 2006.

Knigge 1998

G. Knigge (red.), *Leerstukken van Strafprocesrecht*, Groningen: Wolters-Noordhoff 1998.

Knox & Inkster 1968

R. Knox & J. Inkster, 'Postdecision dissonance at post time', *Journal of personality and social psychology* 1968, p. 319.

Malsch & Van Manen 2007

M. Malsch & N. van Manen (red.), *De begrijpelijkheid van de rechtspraak*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2007.

Promis De Best Practice 2008

Promis De Best Practice. Project motiveringverbetering in strafvonnissen, Den Haag: Raad voor de Rechtspraak 2008.

Roberts e.a. 2003

J.V. Roberts, L.J. Stalens, D. Indermaur & M. Hough, *Penal populism and public opinion: Lessons from five countries*, New York: Oxford University Press 2003.

Schalken 2006

T. Schalken, 'Het rechterlijk vonnis als onvoltooid verhaal. Wijzen woorden de weg naar de waarheid?' in: J. Gaakeer, M. Goslings & E. van der Ouderaa (red.), *Spiegels voor rechters. Beschouwingen over recht en literatuur*, Nijmegen: Ars Aequi 2006, p. 45-50.

Sterk & Ficq 2008

C.H.W.M. Sterk & C.R.L.R.M. Ficq, 'Promis: inzicht in de gedachtegang van de rechter', *NJB* 2008, p. 153-157.

Veldonderzoek Promis 2009

Veldonderzoek Promis. Verslag en conclusies, Den Haag: Raad voor de Rechtspraak 2009.

Vellinga-Schootstra 2008

F. Vellinga-Schootstra, 'Promis(e) voor de burger?', *NJB* 2008, p. 161.

Wiarda/Koopmans 1999

T. Koopmans, *G.J. Wiarda. Drie typen van rechtsvinding*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1999.

